Péczeli Anna

A „terror elleni háború” és az amerikai „nagy stratégia”

Bevezetés

Dolgozatomban kísérletet teszek a George W. Bush-kormányzat „terror elleni háborújának” elemzésére, stratégiai szempontból. Ami a témaválasztást illeti, a kérdés aktualitását a 2009 januári amerikai elnökváltás adja, hiszen a Bush-stratégiának rengeteg eleme megoldatlan maradt, így ezek a kihívások felkerültek a Barack Obama adminisztráció agendájára is. Ennek köszönhetően a dolgozat végén elkerülhetetlen, hogy említést tegyek az Obama-kormány első lépéseiről, illetve tervezett stratégiájáról is. Ugyanakkor, hogy megértsük a terror elleni „nagy stratégia” fejlődéstörténetét, kezdetben érdemes megvizsgálni, hogy a Bill Clinton-adminisztráció milyen örökséget hagyott maga mögött 2001-ben. Véleményem szerint ez a hagyaték nagy hatással volt a stratégia kialakulására és egyben magyarázattal is szolgál annak bizonyos hiányosságaira.

Mivel a téma nagyon friss, a szakirodalmat illetően még nem látott napvilágot kellő mennyiségű publikáció, amely kimondottan a választott témával foglalkozna átfogóan. Ugyanakkor a stratégia egyes elemei évek óta a megfigyelés középpontjában állnak, így az ezekről született elemzésekből rakom majd össze a teljes képet. Dolgozatom végén, a teljesség igénye nélkül, megpróbálom értékelni az egyes stratégiai elemekben elért lépéseket, viszont a forrásaim is bebizonyították, hogy nagyon nehéz objektív fekete-fehér képet festeni ezekről az eredményekről, hiszen tudományos körökben is megoszlanak a vélemények a sikerek és kudarcok kérdésében.

Ezzel az elemzéssel az a fő célom, hogy bebizonyítsam, hogy megbukott a hidegháború utáni első igazi kísérlet egy a feltartóztatáshoz hasonló, „nagy stratégia” alkalmazására. A Clinton-adminisztráció idején nem volt egyértelmű stratégiai fókusz, ami átfogta volna a külpolitika egészét, így Clinton egyfajta vákuumot hagyott maga mögött. Ekkor lépett elő Bush a terrortámadások utáni „nagy stratégiájával”, amely központi eleme lett mind a bel-, mind a külpolitikának. Kezdetben minden kellék adva volt a „terror elleni háború” sikeréhez: a hazai és nemzetközi konszenzus, a népszerűség és széles körű támogatottság, illetve a jogi felhatalmazás. Ugyanakkor 2006-ra ezek az elemek alapjaikban dőltek meg, egyértelművé téve, hogy ez a „nagy stratégia” nem lehet sikeres, tehát ebben a formában nem is folytatható. Ez a fő tézis egyben vezérfonalként is szolgál értekezésem során.

Alapvetően két elemzési módszert alkalmazok: először is lineáris módon végigkövetem a „terror elleni stratégia” fejlődéstörténetét, kezdve a szeptember 11-ei támadások előtti terrorelhárítás rövid ismertetésével, majd a háború meghirdetésétől, egészen a bukásig követem a történetet, sőt kitérek a stratégia jövőjére is. Másodszor pedig összehasonlító elemzésben megvizsgálom a 2003-ban és 2006-ban a Fehér Ház által kiadott hivatalos terror elleni stratégiákat. Középpontba állítom a megfogalmazott célokat és az ezek érdekében tett lépéseket, illetve a hangsúlyáttolódásokat és az ezek hátterében húzódó tényezőket.

Mielőtt belekezdenék az elemzésbe, fontosnak tartom a dolgozat folyamán használt alapfogalmak tisztázását annak érdekében, hogy egyértelmű legyen, mire gondolok, mikor olyan kifejezéseket használok, mint „nagy stratégia” vagy „terrorizmus”.

Talán elsőként érdemes a „stratégia” kifejezéssel kezdeni. Ennek meghatározására az amerikai Terry L. Deibel a következő javaslatot teszi: „a stratégia lényegében egy terv, melynek során forrásokat alkalmazunk célok elérése érdekében”.[1] Deibel emellett olyan gondolatpárokat is felsorakoztat, mint eszközök és elérendő végpontok, források és célok, erő és cél, lehetőségek és szándékok. A stratégia szerinte magába foglalja az ezek között meghúzódó valamennyi cselekedetet és gondolatot. Hozzá nagyon hasonló a szintén amerikai John Lewis Gaddis történész álláspontja, aki „a stratégiát egy olyan folyamatként határozza meg, melynek során az elérendő végpontokhoz hozzárendelik az eszközöket, a szándékhoz a lehetőségeket és a célokhoz a forrásokat”.[2]

A „nagy stratégia” kifejezés lényegében ezekhez a meghatározásokhoz kötődik, ugyanakkor a Yale Egyetem professzorának, Paul Kennedynek a definíciója azért van különösen jó összhangban elemzésem értelmezésével, mert ebben hangsúlyt kap a nemzetközi színtér is. Szerinte „a nagy stratégia magába foglalja mindazokat a katonai, politikai és gazdasági eszközöket, melyekkel az államok végső céljaikat kívánják elérni a nemzetközi rendszerben”.[3] Ebből következik, hogy a „nagy stratégiában” a katonai erő alkalmazása csak egy lehetőség, de a célok ideális esetben elérhetőek akár egy háború megvívása nélkül is.

Fontos még külön kitérni a nemzetbiztonsági stratégia rövid magyarázatára, hiszen ezt mindenképpen el kell különíteni a „nagy stratégia” kifejezéstől. Az amerikai törvényhozó hatalom értelmezésében a nemzetbiztonsági stratégia „egy nemzet politikai, gazdasági és pszichológiai képességeinek katonai erővel való együttes alkalmazásának művészetét és tudományát jelenti, háború és béke idején egyaránt, a nemzeti érdekek biztosítása céljából”.[4] Ebből egyértelmű, hogy a nemzetbiztonsági stratégia viszont nem választható el a katonai erő alkalmazásától, hiszen éppen ez az egyik alapeleme, amihez hozzáigazítja az állam egyéb erőforrásait és lehetőségeit. Éppen ezért fordul elő gyakran, hogy a nemzetbiztonsági stratégiák egy globálisabb „nagy stratégia” részét képezik, megfogalmazva annak elsősorban katonai vonatkozásait.

Dolgozatomban, a Bush-adminisztráció keretében a „nagy stratégia” kifejezéssel a „terror elleni háborúra” kívánok majd utalni a későbbiekben, de fontosnak tartom aláhúzni azt is, hogy ez több elemből tevődik össze, hiszen az Amerikai Egyesült Államokban a „nagy stratégia” keretében számos különböző specifikus kérdéssel foglalkozó stratégia született. Időrendi sorrendben a „terror elleni háború” kérdésével elsőként a 2002-es „Nemzetbiztonsági stratégia” (*National Security Strategy*) foglalkozott, majd ezt követően 2003-ban megszületett a háború hivatalos stratégiáját meghatározó „Nemzeti stratégia a terrorizmus elleni küzdelemben” (*National Strategy for Combating Terrorism*), illetve szintén 2003-ban külön stratégia született a tömegpusztító fegyverek elleni küzdelemre (*National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction*). 2006-ban pedig mind a három stratégiának megjelent az újabb változata, illetve egy hivatalos értékelés az addig elért eredményekről (*9/11 Five Years Later: Successes and Challenges*).

A „stratégia” kifejezés mellett dolgozatom másik fókuszpontja a „terrorizmus” kérdése. Adam Roberts brit jogász szerint már a szó értelmezése is veszélyeket hordoz magában, hiszen saját maga számára mindenkinek joga van különbözőképpen meghatározni ezt a fogalmat, ebből

[1] Deibel, Terry L. [2007]: *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft.* Cambridge University Press, New York. p.3.

[2] Gaddis, John Lewis [1982]: *Strategies of Conatinmen: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy.* Oxford University Press, New York. p.viii.

[3] Kennedy, Paul [1991]: *Grand Strategies in War and Peace.* Yale University Press, New Haven. p.1-7.

[4] U.S. Congress, House of Representatives [1989]: *Report of the Panel on Military Education of the One Hundreth Congress of the Committee on Armed Services* In: Deibel, Terry L. [2007]: *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft.* Cambridge University Press, New York. p.7.

fakadóan viszont különböző lépésekkel reagálhat egy vélt vagy valós terrortámadás esetén. Értelmezése szerint – ami összhangban van az amerikai értelmezéssel – „a terrorizmus az erőszak és az erőszakkal való fenyegetés szisztematikus alkalmazását jelenti, nem állami csoportosulások részéről; azzal a szándékkal, hogy a célba vett állam lakosságát vagy kormányzatát félelemmel töltsék el, zavart keltsenek benne és behódolásra késztessék őket”.[5] A 2001-es terrortámadásokra válaszként 2004-ben maga az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) Biztonsági Tanácsa (BT) is kísérletet tett egy definíció elfogadására, melynek jóváhagyása azt tükrözi, hogy a világon azért létezik egy minimális konszenzus azt illetően, hogy mi számít terrorcselekménynek.[6]

A terrorizmus kérdésével kapcsolatban a későbbiekben még két fogalom fog előkerülni, melyeknek érdemes már itt figyelmet szentelni: „lator államok” és „terrorizmust támogató országok”. A „lator államok” (*rogue states*) kifejezés a hidegháború idején született olyan országokra vonatkozóan, melyek valamilyen fenyegetést jelentenek a nemzetközi rendszerre. A Clinton-adminisztráció alatt olyan államok tartoztak a listához, mint Észak-Korea, Afganisztán, Irak, Líbia vagy Irán.[7] A George W. Bush-kormányzat saját kifejezést gyártott ugyanezzel a jelentéstartalommal, és így született meg a „gonosz-tengelye”, ami Észak-Koreát, Irakot és Iránt takarja. Értelmezésükben a „lator állam” fogalma szoros kapcsolatba került a „terrorizmus elleni háborúval” és a listán szereplő országokból kerültek ki a háború első számú célpontjai. Emellett a Bush-kormányzat idején került középpontba a „terrorizmust támogató országok” listája is (*state sponsors of terrorism*). Ezek olyan országok, melyek újra és újra segítséget nyújtanak különböző terrorcselekményekhez. Magát a listát 1979-ben hozták létre Líbiával, Irakkal, Dél-Jemennel, Szíriával és Pakisztánnal, de később felkerült még Afganisztán és Észak-Korea is. Ma a Fehér Ház hivatalos álláspontja szerint négy ország sorolható a kategóriába: Kuba, Irán, Szudán és Szíria.[8]

1. A hidegháború utáni stratégiák áttekintése és a külpolitika szerepe

A hidegháború végével az Egyesült Államok paradox helyzettel találta magát szemben: míg belülről a lakosság azt szerette volna, hogy a külső fenyegetettség elhárulása után végre a belpolitika kerüljön egy kicsit középpontba, addig a többi ország részéről nagy nyomás nehezedett a nemzetközi porondon egyedüli szuperhatalomként fennmaradt Amerikára. A külpolitika irányvonalát illetően meghatározó pont volt az, hogy melyik párt miként értelmezte a hidegháború végét. Míg a republikánusok az unilateralizmus kezdetét látták benne, ahol a fő feladat egy újabb kihívó fél felemelkedésének a megakadályozása; addig a demokraták úgy értelmezték a hidegháború végét, mint a globalizáció uralmának kezdetét,

[5] Roberts, Adam [2005]: The ‘War on Terror’ in Historical Perspective. *Survival.* Volume 47, Issue 2, p.101-102. – fordítás a szerzőtől

[6] ENSZ BT 1566. sz. határozata szerint a terrorizmus: „Criminal acts, including against civilians, committed with the intent to cause death or serious bodily injury, or taking of hostages, with the purpose to provoke a state of terror in the general public or in a group of persons or particular persons, intimidate a population or compel a government or an international organisation to do or to abstain from doing any act, which constitute offences within the scope of and as defined in the international conventions and protocols relating to terrorism.” Forrás: http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement

[7] Litwak, Robert S. [2000]: *Rogue States a Handy Label, But a Lousy Policy.* Forrás: http://search.washingtonpost.com/wp-srv/WPlate/2000-02/20/076l-022000-idx.html

[8] White House [2009]: *State Sponsors of Terrorism.* Forrás: http://www.state.gov/s/ct/c14151.htm

ahol a gazdasági kérdéseké a hangsúly.[9] Ezt a politikát követte Bill Clinton is, akinél kezdetben egyértelműen a belpolitika elsőbbsége érvényesült, illetve a külpolitikában is a gazdasági kérdések voltak középpontban, úgymint a szabad kereskedem elősegítése világszerte, ennek csúcsa volt a Kereskedelmi Világszervezet 1995-ös megalapítása.

Henry Kissinger éppen ezért jogosan vetette fel a kérdést, hogy Amerikának szüksége van-e egyáltalán külpolitikára. Véleménye szerint ez a vietnámi háború elleni tiltakozások közepette felnőtt nemzedék igyekezett megfeledkezni a múlt kudarcairól, és csak vonakodva vállalt fel olyan külpolitikai stratégiát, melynek sikertelensége esetleg véget vethet karrierjének. Óvatosan bántak az olyan kifejezésekkel, mint a nemzeti érdek, unilateralizmus vagy a hatalom egyoldalú használata. Ezzel ellentétben nagyobb hangsúlyt és mozgásteret kívántak adni a nemzetközi szervezeteknek és úgy gondolták, hogyha elősegítik a gazdasági együttműködést, akkor az majd biztosítja a globális egyensúlyt, melyben béke uralkodik. Ezzel az elgondolással mindössze az volt a probléma, hogy csak addig állta meg a helyét, míg a háború veszélye nem fenyegetett igazán. A balkáni konfliktus ugyanakkor rávilágított arra, hogy igaza volt azoknak, akik kritikával illették a demokrata kormányt, és kellett volna egy olyan átfogó doktrína, melyben Amerika megfogalmazza a számára legfontosabb értékeket és célokat, melyekért képes akár erő alkalmazásával is fellépni. Igenis szükség lett volna arra, hogy a múltba nézzenek a politika irányítói, és az ott tapasztaltakat, illetve az ország nyilvánvaló erősségeit és esetleges gyengeségeit figyelembe véve létrehozzanak egy stratégiát.[10]

Az átfogó külpolitika megfogalmazásakor viszont problematikus az ellenség meghatározása. Az, hogy a demokrácia győzelmet aratott a szocializmussal szemben, nemcsak kicsattanó örömet okozott az amerikai politikai elit köreiben, hanem egyben bizonytalanságot is eredményezett. Nehéz volt ugyanis stratégiát hirdetni egy nem létező ellenféllel és nem létező fenyegetésekkel szemben. Ezt kiküszöbölendő, a kormányzat igyekezett homályos országcsoportokat létrehozni, melyek potenciálisan veszélyeztetik a nemzetközi rendet és az amerikai népet. Így került újra elő a „lator államok", a kábítószer-maffia vagy a terroristák megfoghatatlan kategóriája.[11] Érdekes tény, hogy Amerika szereti ezeket a csoportokat közzétenni, mint ellenségeinek listáját; ám ezzel éppen célja ellenkezőjét éri el, és csak fokozza az ellenszenvet magával szemben, sőt esetleg felhergeli az érintett ország radikális aktivistáit, akik elszánják magukat egy korábban nem is tervezett támadás végrehajtására.

A Clinton-féle stratégiai vákuumban minden oldalról érkeztek kritikák a kormány irányába, melyek egytől egyig nagyobb hangsúlyt követeltek a külpolitikának. Éppen ezért érdekes megnézni, hogy milyen különböző elméleti iskolákról beszélhetünk az amerikai elit és a szélesebb társadalom köreiben a külpolitikát illetően. Walter Russell Mead professzor tipizálása talán az egyik legjobb eszköz ehhez. Ő négy nagy iskolát különböztet meg: a hamiltonit, a wilsonit, a jeffersonit és a jacksonit. A Clinton-adminisztráció leginkább a hamiltoni csoportba sorolható, hiszen ez az iskola az ország nemzetközi gazdasági rendszerbe való integrációját tartja elsődlegesnek; illetve a tengerek szabadságát és a szabad kereskedelmet hangsúlyozza. A wilsonisták köre sokkal inkább elvont, értékközpontú, a demokratikus alapelvekre és az emberi jogok védelmére fókuszál. Ők hordozzák magukban azt az amerikai küldetéstudatot, melyet elsősorban a második Bush-adminisztráció tett magáévá, amikor is célul tűzte ki, hogy elterjeszti az egész Közel-Keleten a demokráciát és garantálja az emberi jogokat. Akárcsak Meadnél a történelmi perspektívából, úgy a Bush-

[9] Cholet, Derek – Goldgeier, James [2008]: *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11.* Public Affairs, New York. p.1-28.

[10] Kissinger, Henry [2002]: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában?.* Panem-Grafo Kiadó, Budapest. p.19-20.

[11] Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái.* Európa Kiadó, Budapest. p.410-414.

adminisztrációnál a gyakorlatban is tetten érhető az a paradoxon, miszerint a békés világrend eléréséért állnak ki, ugyanakkor ehhez hajlandóak akár fegyveres eszközökhöz is nyúlni. A jacksoni iskola képviselői állnak legközelebb a populizmushoz: nemzetük irányába igazán elkötelezett hívek, akik ebben a túlbuzgó tiszteletükben sosem restek katonai erőt bevetni, ha a helyzet megkívánja. Sokkal inkább érzelmekre hagyatkoznak, mintsem a racionalistásra, gyakran nem veszik számításba a lehetséges kockázatokat, ezért Mead úgy is utal rájuk, mint a „cowboy diplomaták". Végül pedig a negyedik csoport a jeffersoni iskola, melynek elmélete sok párhuzamot mutat az imént felvázolt kissingeri realizmussal, illetve a libertáriánusokkal. Ők nagy hangsúlyt fektetnek a történelmi múltra és annak tanulságaira, illetve eleve szkeptikusak a wilsoni és a hamiltoni elvekkel. Ugyan fontosnak tartják a nemzeti érdekek megfogalmazását, de ezekkel nagyon óvatosan bánnak és óva intenek az olyan homályos nemzeti érdekek vagy értékek eléréséért folytatott háborúktól, melyek a későbbiekben belső ellentéteket és feszültségeket szíthatnak a társadalomban.[12] Az első Bush-kormányzat éppen ebbe a csapdába esett bele, amikor nem teljesen tisztázott célokkal belevágott az iraki háborúba, melyből még a második ciklus idején sem sikerült kimásznia.

A sok kritika ellenére nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy még ha sikertelenek is maradtak, de voltak próbálkozások a Clinton-adminisztráció idején is egy-egy stratégia kidolgozására. Clinton elnök és a körülötte kialakult hamiltoni tábor számára a nemzetközi kereskedelem és a gazdasági globalizáció állt a középpontban. Viszont az ezzel egyidejű tanácstalanságot jól tükrözi, hogy Clinton elnök felkérte George Kennant a hidegháborús feltartóztatás atyját arra, hogy dolgozzon ki egy új átfogó külpolitikai stratégiát.[13] Ezek a próbálkozások viszont rendre megfeneklettek egy-egy újabb és újabb, váratlan válságnak köszönhetően. Clinton egyik krízisből csöppent bele a másikba, kezdve a George W. H. Bush-tól megörökölt szomáliai válsággal 1993-ban, Ruandán át, egészen 1999-ig, amikor is 1992 után újra a Balkánon kellett rendet tenni.

Szűkebb témánkat illetően különösen fontos a terrorizmus kérdése és a clintoni politika kapcsolata. Rögtön elnöksége első évében, 1993-ban történt meg a Világkereskedelmi Központ elleni első terrortámadás. Ezután pedig sorra támadtak meg amerikai célpontokat, vélhetően az al-Káida különböző csoportjai: 1998-ban az Egyesült Államok kenyai és tanzániai követségeit robbantották fel, majd 2000-ben pedig az USS Cole anyahajót támadták meg Jemen partjainál.

Éppen ezért a Clinton-adminisztráció sem hagyhatta figyelmen kívül a terrorizmus kihívását. Elnöki utasításra a stratégiai prognózisok kidolgozásával foglalkozó Egyesített Hírszerzői Közösség Tanácsa (Joint Intelligence Community Council) felkérést kapott egy terror elleni stratégia kidolgozására már a kormányzat első éveiben. Ez a stratégia azonban sosem készült el végleges formában, így nem került alkalmazásra. Pár olyan momentumot viszont mégis fontos kiemelni a clintoni politikából, amelyek a terrorizmus ellen irányultak. 1996-ban Clinton az államfők közül elsőként fordult az ENSZ-hez azzal a felhívással, hogy a terrorizmus ellen együttesen lépjenek fel az országok, és a terrorizmust nevezte meg generációnk legnagyobb ellenségeként. Továbbá 1996 és 2000 között megduplázta a költségvetésben a terrorelhárításra fordított összegeket, aminek köszönhetően az FBI terrorelhárításra költhető pénzügyi kerete majdnem megnégyszereződött.[14] Külön csoportot hívott életre a terrorizmussal szemben, ez volt a Terroristaellenes Biztonsági Csoport (*Counterterrorism Security Group*). Emellett a vezérkarból egy másik csoportot is megalakított, melynek tagjai között ott volt Madeleine Albright külügyminiszter, George J.

[12] Mead, Walter Russell [2002]: *Special Providence – American Foreign Policy and How It Changed the World.* Routledge, New York. p.99-264.
[13] Cholet, Derek – Goldgeier, James [2008]: *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11* p.53-84.
[14] Berger, Samuel R. [2002]: *Testimony before the Joint Intelligence Committee.* Forrás: http://www.fas.org/irp/congress/2002_hr/091902berger.pdf

Tenet CIA igazgató, Al Gore alelnök, William Cohen védelmi miniszter és a Nemzetbiztonsági Tanács, illetve a katonai elit egyéb neves munkatársai. Ezek a csoportok rendszeresen üléseztek, és szigorúan titkos keretek között megvitatták eredményeiket, illetve előirányozták a következő lépéseket a terror elleni harcban. Ennek eredményeképpen megszületett egy elnöki direktíva is, amely tíz programterületet nevez meg a célok elérése érdekében.[15] Mindezeknek az intézkedéseknek köszönhetően sikerült megakadályozni számos tervezett terrorakciót 2001 előtt. A Központi Hírszerzés (*Central Intelligence Agency – CIA*) is külön foglalkozott a kérdéssel, és az 1998-as támadások után maga az ügynökség igazgatója, George J. Tenet mondta ki, hogy „*az ország háborúban áll"*! Ezek után egyértelműen a terrorizmust határozták meg első számú fenyegetésként.[16]

A terrorizmus mellett Irak kérdése is napirendre került már Clinton idejében. 1998-ban, miután Szaddám Husszein kiutasította Irakból a fegyverzetellenőröket és újraindította fegyverkezését, Clinton elrendelte Irak bombázását.

Ugyanakkor a világ nem szentelt túl nagy figyelmet sem a terrorizmus elleni intézkedéseinek, sem pedig iraki aggodalmainak. Utolsó éveiben sokan szkeptikusan tekintettek minden külpolitikai próbálkozására, mondván, hogy azokkal csak magánéleti botrányait igyekszik elkendőzni. Összességében a Clinton-kormányban – még ha nem is kellő elkötelezettséggel, de – benne volt a külpolitika iránti érdeklődés, az átfogó doktrína igénye, ám amikor egy-egy folyamat elindulhatott volna útján, mindig jött egy váratlan belső vagy külső krízis, ami elvonta a figyelmet és az erőforrásokat az egységes stratégiai tervezéstől.

2. A Bush-kormányzat kezdete és a szeptember 11-ei támadások háttere

A 2000-es választások folyamán a republikánusok igyekeztek előnyt kovácsolni a leköszönő demokrata kormány hibáiból, s ezzel nyerő pozícióba kerülni. Bush a Clinton által oly hőn szeretett globalizáció kifejezést nem is szívesen alkalmazta, azt „clintoni szónak" titulálta. Retorikájában maga is többször kritizálta Clintont azért, mert nem volt képes előállni egy „nagy stratégiával", aminek köszönhetően nem volt meghatározó a külpolitika, ez pedig a republikánusok szemében egyenlő volt a gyengeséggel. Hiszen a republikánusok agendáján a hidegháborús időktől kezdve hagyományosan előkelő helyet foglalt el a biztonságpolitika. Így az ígéret Bush-tól, miszerint erős külpolitikát fog majd folytatni, rendkívül szimpatikussá tette őt sokak szemében.[17]

Azonban egészen szeptember 11-ig az új kormány sem tett semmilyen jelentősebb lépést az ígért „nagy stratégia" kidolgozásában. A terrorizmus fenyegetésén túl nem örököltek meg semmilyen nagyobb háborút, semmilyen igazi ellenséget, éppen ezért még a kormányon belül sem volt meg az a kapocs, ami később olyan hihetetlen mértékben kovácsolta össze az amerikai politikai elitet. Bush magát egyrészt realistákkal (például Colin Powell vagy Condoleezza Rice), másrészt neokonzervatívokkal (például Dick Cheney vagy Donald H. Rumsfeld illetve helyettese, Paul Wolfowitz) vette körül. Első ránézésre ezek a nevek mindössze arról tettek tanúbizonyságot, hogy a külpolitika valóban nagy hangsúlyt fog kapni, hiszen az itt felsorolt személyek egytől egyig töltöttek már be jelentősebb pozíciókat a korábbi republikánus kormányok külpolitikai, illetve katonai gépezetében.

---

[15] 9/11 Commission Staff Statement No.8 [2004]: *Counterterrorism before 9/11 – National Policy Coordination.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.168-169.

[16] Tenet, George J. [1998]: *Hearing on Current and Projected National Security Threats.* Forrás: http://fas.org/irp/congress/1998_hr/s980128t.htm

[17] Cholet, Derek – Goldgeier, James [2008]: *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11* p.85-112.

Érdekes viszont, hogy az egyetlen reális veszélyforrás, azaz a terrorizmus kérdése nem vált felkapottá rögtön a kezdetek kezdetén. Az új adminisztráció úgy döntött, hogy megtartja a Clinton által felállított Terroristaellenes Biztonsági Csoportot, melynek élén megmaradt Richard A. Clarke a Nemzetbiztonsági Tanácsból; azonban ezt alárendelték a Nemzetbiztonsági Tanácsnak, így az elnök helyett a jelentések először Rice asztalára kerültek. Clarke már 2000 decemberében előzetesen jelezte Bush-nak, hogy milyen lépések lennének majd szükségesek a fenyegetés veszélyeit minimalizálni. Ez a stratégiai tervezet tartalmazta a határok megerősítését, érzékenyebb ellenőrző rendszerek felállítását, a terroristák lehetséges anyagi forrásainak szorosabb megfigyelését, a terrorelhárítás finanszírozásának növelését és annak a feltevésnek az elismerését, hogy az al-Káida az elsődleges veszélyforrás. Ugyanakkor az ügyben nem történt jelentősebb előrelépés, az al-Káidával foglalkozó első hivatalos ülést csak 2001. szeptember 4-én tartották meg.[18]

Ezek után csapódtak be a gépek a Világkereskedelmi Központ ikertornyaiba, illetve a Pentagon épületébe szeptember 11-én. A támadások sokkolták az amerikai lakosságot, hiszen újra bebizonyosodott, hogy a tengerek és a nagy távolságok sem nyújthatnak védelmet az olyan fanatikus ideológiák követőivel szemben, mint a terroristák. Továbbá a második világháborúhoz hasonlóan megint csak saját határain belül érte támadás őket. Ez alapjaiban kezdte ki az amerikai identitás egyik meghatározó elemét, az abszolút biztonság igényét. Magyarics Tamás szerint ez az igény a gyarmati múltból ered, ahol az általános létbizonytalanságban rendkívül felértékelődött a biztonság eszménye. Innen ered az a vélekedés is, hogy ezt a biztonságot az ember csak egymaga érheti el, és nem számíthat mások segítségére.[19] Ez a gondolat ma az unilateralizmust valló neokonzervatívok politikájában köszön vissza, akik nem szívesen bíznak semmit más országokra vagy nemzetközi szervezetekre, és céljaik elérését igyekeznek katonai erővel biztosítani. Ugyanakkor a biztonság alapigénye az egész társadalom sajátja, ezért is figyelhető meg, hogy minden nemzetvédelmi stratégia első céljaként az amerikai nép védelme és a saját földjük ellen irányuló támadás megakadályozása szerepel.

Ez az igény az egyik alapköve a már említett jacksoni iskolának, és ez az elv végig fellelhető a hidegháborús politikában is. Ez volt az egyik fő motivációja MacArthur tábornoknak a koreai háború idején, amikor is hazaírt a Kongresszusnak, hogy több erőforrást kérjen, indokként pedig csak annyit mondott, hogy „a győzelmet nem lehet semmivel sem helyettesíteni”.[20] Azaz az abszolút biztonság eléréséhez egyértelmű katonai sikert kell aratni az ellenfél fölött, függetlenül attól, hogy ez mennyi forrást emészt fel. A ’90-es években ez az igény vezetett Reagan csillagháborús tervéhez és manapság ez az igény vezet olyan doktrínákhoz is, mint a megelőző csapásmérés vagy a katonai erő egyoldalú alkalmazása. Viszont paradox módon éppen ez eredményezi az iszlám világ növekvő ellenszenvét is az Egyesült Államok irányába, így járulva hozzá a radikális hangok előtérbe kerüléséhez és a támadások valószínűségének növekedéséhez.[21]

A támadások után sok elemzés látott napvilágot, melyek azt vizsgálják, hogy mi a magyarázata ennek a mély szakadéknak a nyugati világ, és elsősorban az Egyesült Államok, illetve az iszlám civilizáció között. A terroristák részéről az a magyarázat érkezett, hogy ez az ellentét a vallásból ered, és minden Amerika ellen intézett csapás egy szent háborúnak a része.

---

[18] 9/11 Commission Staff Statement No.8 [2004]: *Counterterrorism before 9/11 - National Policy Coordination* p.176-177.

[19] Magyarics Tamás [2005]: *Nemzeti identitás és külpolitika az Egyesült Államokban.* In: Kiss J. László [2005]: *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben.* Teleki L. Alapítvány, Budapest. p.45.

[20] Mead, Walter Russell [2002]: *Special Providence – American Foreign Policy and How It Changed the World* p.218-223.

[21] Magyarics Tamás [2005]: *Nemzeti identitás és külpolitika az Egyesült Államokban* p.45-47.

Osama bin Laden ezt a szent háborút formálisan 1998 februárjában hirdette meg, amikor a zsidók és a keresztények elleni felkelésre szólított fel minden muzulmánt azzal a végső céllal, hogy felszabadítsák a Közel-Keletet az amerikaiak megszállása alól.[22] Bin Laden ezt a felhívást ugyan egy fetvában tette meg, ugyanakkor ez semmiképpen sem tekinthető egységes és hivatalos iszlám álláspontnak. Először is a szent háborúk hirdetésére szolgáló fetvákat csak autentikus vallási vezetők bocsáthatják ki, Osama bin Laden pedig nem tartozik ebbe a kategóriába. Másodszor pedig az iszlám világ részéről tett hivatalos megnyilatkozások sorra elítélték a szeptember 11-ei támadásokat. Ugyanakkor, ahogy ezt a közelmúlt eseményei is bebizonyították, egy háború kirobbantásához sajnos éppen elég már az is, hogy egy maroknyi ember elhiszi bin Laden szavait, és szembefordulva országukkal és az iszlám világ többségével, elindulnak ezen a radikális úton.

Rostoványi Zsolt szerint huntingtoni értelemben nem beszélhetünk a civilizációk összecsapásáról, ugyanakkor az okok keresésében mégis fontos tényező a nyugati és az iszlám világ közötti törésvonal. Ennek gyökerei a két civilizáció történelmében keresendők. Szerepet játszik benne az eltérő fejlődéstörténet és a gyarmati idők folyamán kialakított Nyugattól való függőségi viszony is, melynek köszönhetően begyűrűzött az iszlám civilizációba napjaink intézményi struktúrája – nemzetállam, jogrend, demokrácia. Ugyanakkor ezek a nyugati vívmányok nem tudtak teljes egészében integrálódni az ottani rendszerekbe, hiszen a lakosság általában fenntartásokkal közelített irányukba és sokkal fogékonyabbnak mutatkozott saját kultúrájának erősítésében, amely időnként nyugatellenes formákat öltött.[23]

Másik lehetséges magyarázat erre az ellenszenvre Izrael állam puszta létében rejlik. Már maga a tény is sértő, hogy egy zsidó vallású népcsoport saját államot hozhatott létre egy iszlám térség közepén, megszállva annak legszentebb helyeit. Ezt a megalázottságot csak tovább fokozták Izrael sorozatos katonai sikerei az arab-izraeli háborúk folyamán. Amerika részéről éppen ezért nagyon veszélyes politika Izrael egyértelmű támogatása katonailag, pénzügyileg, gazdaságilag és diplomáciailag. Addig ugyanis nem fognak csillapodni az irántuk való ellenérzések, amíg ezen a politikán nem változtatnak Washingtonban.

Fareed Zakaria továbbá nagyon fontos tényezőnek tartja a modernitás kérdését is. Szerinte az arab világ sorozatos kudarcai a globalizációval és a modernizációval szemben szintén hozzájárultak az anti-amerikanizmushoz. Az arabok szemében Amerika a globalizáció megtestesítője, amely náluk nem hozta meg a kívánt eredményeket. Az olajipar felvirágzásával nem köszöntött be az általános jólét, hanem nagyon vékony, kiváltságos rétegek halmoztak fel iszonyatos összegeket, míg a népesség többsége a mai napig az éhhalál szélén áll. Éppen ezért fogékonyak olyan radikális csoportok programjaira, mint a Hezbollah vagy a Hamasz, akik tábort ütnek egy-egy ország kisebb térségeiben, szociális rendszereket építenek ki, és a lakosság köreiből toboroznak maguk mellé embereket.

Az ellenszenv feloldására és a jövőbeni terrortámadások elkerülésére Zakaria három megoldásjavaslatot tesz (ám a siker eléréséhez igazából ezek mindegyikét meg kellene valósítani): először is katonailag szétzúzni az olyan terrorista szervezeteket, mint az al-Káida. Másodszor politikailag fel kellene hagyni az unilateralizmussal, és a nemzetközi intézményekkel együttműködve kellene fellépni a világban. Harmadszor pedig kulturálisan (nem katonailag) nyomást kellene gyakorolni a közel-keleti államokra, hogy elmozduljanak a stabil intézményrendszerek irányába, ez hozzájárulna Amerika biztonságának növekedéséhez,

[22] Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái* p.555-556.
[23] Rostoványi Zsolt [2001]: Civilizációk háborúja avagy támadás a Civilizáció ellen?. *Közgáz Alma.* Volume 1, Issue 2, p.4-12.

hiszen egy teljes központi kontrol alatt álló országban lényegesen nehezebbé válhatna a már említett radikális csoportosulások élete.[24]

3. A szeptember 11-e utáni helyzet és a „terror elleni háború” meghirdetése

A szeptember 11-e utáni napok kulcsfontosságúak voltak a jövő szempontjából, hiszen mind a média kereszttüzében, mind pedig a kulisszák mögött ekkor született meg az összes lényeges döntés a „terror elleni háború” megindítását illetően. Habár sem akkor, sem pedig azóta nem tudták összekapcsolni a támadásokkal az iraki kormányt, ennek ellenére ma már tudjuk Bob Woodwardtól, hogy az iraki invázió tervezése is ezekben a napokban indult meg. Bush elnök 2001. november 21-én a Fehér Házban félrehívta védelmi miniszterét, Donald H. Rumsfeldet és az iraki haditervekről érdeklődött. Mivel a haditerv tulajdonképpen a Sivatagi Vihar egy módosított, mégis teljesen korszerűtlen változata volt, Bush parancsot adott ki arra, hogy Tommy Franks tábornok dolgozzon ki egy teljesen új haditervet Szaddám eltávolítására.[25]

Ezzel szemben az előtérben elsősorban a terrorizmussal és az amerikaiak reakcióival foglalkozott a világ. Végre megvolt az a globális ellenség, ami hiányzott Clinton idején és a Bush-kormány első hónapjaiban is. A támadások után az embereket nem kellett arról győzködni, hogy a veszély valós Amerikára és lakosságára nézve, az egész társadalom egy emberként állt Bush mögé és minél hamarabbi válaszlépést követelt a támadásokra. Éppen ez magyarázza, hogy a stratégia miért lett egyetlen ellenség köré építve és miért futott mindvégig ezen a vezérfonalon.

Ami a háború előkészületeinek első állomását illeti, szeptember 20-án, a Kongresszus együttes ülésén elmondott Bush beszédben hangzott el legelőször a kormány részéről a „terror elleni háború” kifejezés. Ennek a beszédnek a leglényegesebb pontja az ellenség meghatározása volt. Bush külön hangsúlyozta, hogy nem az iszlám vallás és nem az arab világ ellen indítanak harcot, hanem a terroristák hálózata és az őket támogató országok ellen. Továbbá felhívta a figyelmet arra is, hogy a bánásmódot illetően nem fognak különbséget tenni a terroristák és a számukra menedéket nyújtók között.[26] Ugyanakkor ezt a bánásmódot nem fejtette ki részletesen, hiszen ebben a kérdésben ekkor még a vezérkaron belül is markánsan elkülönült két csoport: egyrészt voltak azok, akik határozott katonai fellépést sürgettek az összes terrorizmussal kapcsolatban álló országgal szemben (fő szószólójuk Paul Wolfowitz volt); másrészt voltak azok, akik egy széles körű koalíció keretében alkalmazott korlátozott katonai beavatkozás mellett szálltak síkra (itt elsősorban Colin Powellt kell megemlíteni).

Afganisztán esetében Bushnak még nem kellett választania a két irányvonal között, hiszen a NATO azonnal aktiválta az alapokmány V. cikkelyét, és jelentős koalíció sorakozott fel az Egyesült Államok mögött. Irak esetében viszont egészen más volt a helyzet. Bush hivatalosan egyik irányba sem kötelezte el magát, teret hagyott Powellnek és a diplomácia útjának is, azonban retorikájában inkább az első csoporthoz állt közelebb. 2002. január 29-én az Unió helyzetéről szóló beszédében hangzott el tőle a „gonosz tengelye” kifejezés, melyben nevesítette a következő lehetséges célpontokat.[27] Majd ezt követte június 1-jén, a West Point-i

[24] Zakaria, Fareed [2001]: *Why Do They Hate Us?*. In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.116-133.
[25] Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve.* Geopen Kiadó, Budapest. p.34-36.
[26] Bush, George W. [2001]: *Address to a Joint Session of Congress.* Forrás: http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm
[27] Bush, George W. [2002]: *State of the Union.*Forrás: http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2002.htm

Akadémián elmondott beszéde, mely a későbbi stratégia szempontjából a legjelentősebbnek mondható. Itt született meg az úgynevezett Bush-doktrína, melynek elemei egytől egyig visszaköszöntek a 2003-as hivatalos terror elleni stratégiában. Köztük volt Amerika globális vezető szereplőként való fellépése, a rendszerváltás igénye a „gonosz tengelye" országaiban, a demokrácia támogatása világszerte, a megelőző csapásmérés és a katonai erő akár egyoldalú alkalmazása is, az amerikai értékek védelme érdekében.[28]

Ezekből a beszédekből jól kitűnik az elnök és a neokonzervatívok közeledése, ugyanakkor Bush programja igazából csak a második ciklusban mondható egyértelműen neokonzervatívnak. A neokonzervatívok az új adminisztráció első hónapjaiban eléggé mellőzve voltak, Wolfowitznak a Pentagon 1992-es 'Defense Policy Guidance' kézikönyvében megfogalmazott elvei túl radikálisnak és ellenség hiányában alkalmazhatatlannak tűntek. Azonban szeptember 11. megváltoztatott mindent, remek alkalom nyílt számukra az értékek és az érdekek összekapcsolására. A Bush-doktrínában megfogalmazott elemeket egytől egyig magukénak vallják, hiszen mindezek hozzájárulnak a neokonzervatívok első számú céljának eléréséhez, azaz az Egyesült Államok elsődlegességének biztosításához a nemzetközi rendszerben, illetve egy rivális nagyhatalom felemelkedésének a megakadályozásához.[29]

Ma már bizonyossággal kijelenthetjük, hogy a stratégiai tervezés ezekben a hónapokban csúszott el legjelentősebb pontjaiban; ugyanakkor be kell látni, hogy a Bush-adminisztráció nagyon hirtelen került egy rendkívül nehéz helyzetbe, ráadásul az előző adminisztráció politikai öröksége sem pozitív irányba befolyásolta a stratégiai tervezést. Mégis érdemes vetni néhány pillantást azokra a hiányosságokra, melyek kicsit nagyobb körültekintéssel valószínűleg elkerülhetőek lettek volna.

Először is a legnagyobb probléma az volt, hogy Clinton idején végül nem készült el a tervezett stratégiai dokumentum a terrorizmus elleni küzdelemhez, így lényegében nem volt olyan alap, amiből ki lehetett volna indulni. Nagyjából a semmiből kellett villámgyorsan felépíteni egy új struktúrát, ám ez a kapkodás súlyos komplikációkhoz vezetett.

Adam Roberts elsősorban azt rója fel a kormánynak, hogy nem vette figyelembe a múlt tanulságait. Beismeri ugyan, hogy részben helytálló az az érvelés, miszerint nem kell a múltba tekinteni, mert a terrorizmus az elmúlt évtizedekben új irányokba ment el, és olykor olyan precedens nélküli eseteket produkált, mint nukleáris létesítmények elleni támadások, öngyilkos merényletek, alapvetően civil lakosságot foglalkoztató épületek célba vétele vagy a távolságok összezsugorodása miatt akár kontinensek távlatában is végrehajtott terrorcselekmények. Ennek ellenére komoly hibának tartja a Bush-adminisztráció teljesen ahistorikus megközelítését a terrorizmus irányában. Nyolc jelentősebb vonását emeli ki a terrorizmusnak, melyek figyelembe vétele elengedhetetlen lett volna a stratégiai tervezés folyamán. Az egyik ilyen a terrorizmus „ragályos" mivolta. Eszerint a terrorizmus nem fog véget érni egyetlen célzott katonai invázió következményeképpen, hiszen főleg a jogtalannak vélt erőszak alkalmazása nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy szimpatizánsok bukkanjanak fel világszerte, akik továbbviszik a harcot. Éppen ezért a katonai erő alkalmazásakor mindig mérlegelni kell a lehetséges következményeket és nem szabad olyan irreális célokat kitűzni, mint a terrorizmus teljes felszámolása, ami nyilvánvalóan elérhetetlen. Másodszor fontos lett volna a jogi felhatalmazás és a koalíciós végrehajtás (habár ez még Afganisztán esetén meg is állt, de Irak esetében már egyértelműen figyelmen kívül hagyta ezeket az Egyesült Államok). Sokan osztják azt a véleményt miszerint a terrorizmust csak saját társadalmai tudnák

[28] Bush, George W. [2002]: *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point.* Forrás: http://www.teachingamericanhistory.org/library/index.asp?documentprint=916

[29] Fukuyama, Francis [2006]: *Amerika válaszúton – Demokrácia, hatalom és a neokonzervatív örökség.* Századvég Kiadó, Budapest. p.54-75.

legyőzni, ezért elengedhetetlen lett volna, hogy az arab világ mindvégig kiálljon a háború mellett és minden erejét latba vetve küzdjön. Harmadszor pedig a hadifoglyok és őrizetbe vett személyek fogvatartási körülményeinek is megfelelőnek kell lennie, egyrészt annak érdekében, hogy a koalíciós partnerek kitartsanak az ügy mellett, másrészt azért, hogy a háború ellenzői körében ne nőjön tovább az ellenszenv.[30]

A történelmi megközelítés hiánya mellett alapvető fogalmi problémák is felmerülnek a háborúval kapcsolatban. A terrorizmus – mint azt a dolgozat elején is leszögeztem – lényegében egy metódus, erőszakkal való fenyegetés vagy annak alkalmazása, így a „terror elleni háború" kifejezés nem a legmegfelelőbb egy stratégia meghatározására. Háborút általában konkrét ellenfelek ellen indítanak az államok, nem pedig valamilyen idea, taktika vagy eljárási mód ellen.[31] Továbbá a megnevezés értelmében rendkívül tág az ellenség köre, hiszen azt maga az Egyesült Államok is leszögezte, hogy ez a háború nem szorítkozik kizárólag az al-Káidára, hanem minden terrorista potenciális célpont.[32] Harmadszor pedig azzal, hogy nem határoztak meg konkrét célokat, hanem olyan hangzatos kifejezéseket hoztak, mint a „teljes felszámolás", gyakorlatilag csírájában fojtották el a siker lehetőségét, és amíg egyetlen terrorista is marad a világon, addig a stratégia kudarcra van ítélve.

Végül pedig a Harvard Egyetem professzora, Joseph S. Nye emeli ki azt a tényt, hogy a globalizáció már nem csupán egy gazdasági jelenség, hanem az élet minden más területére is kihatással van, így vívmányainak rárakódása a terrorizmusra rendkívül súlyos következményekkel járhat, melyeket nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az információs és technológiai előrehaladás nemcsak a kormányok dolgát könnyíti meg az ellenségeik kézre kerítésében, hanem egyben a terroristák mozgásterét is megnöveli. Egyszerűbbé válik számukra akcióik finanszírozása, az egymás közti kapcsolattartás, a célpontokról való információszerzés, a helyváltoztatás, sőt – ami talán a legveszélyesebb – a fegyverszerzés. Korunk egyik legnagyobb fenyegetése, hogy terroristák tömegpusztító vagy netán atomfegyverekhez jutnak. Éppen ezért egy jól kidolgozott stratégiának számolni kell ezekkel a tendenciákkal is.[33]

4. A háború első évei, kezdeti sikerek

Annak ellenére, hogy az imént felsorolt hibák miatt a stratégia már születésekor magában hordozta a kudarc esélyét, a kezdeti sikerek eltompították ezeket a negatív hangokat. A „terror elleni háborút" olyan eufória övezte, hogy maga az elnök is népszerűségi rekordokat döntött az év végére. Ennek egyik oka feltétlen az volt, hogy egy ilyen súlyos csapás után a lakosság újra összekovácsolódott és előtérbe került a nemzeti identitás kérdése. Ezt bizonyítja a Huntington által leírt „zászló-mizéria" is az Egyesült Államokban. Októberre az amerikai lakosság 80%-a kitette az amerikai zászlót vagy a házára, vagy az autójára vagy pedig a ruhájára.[34] Mindez megmagyarázza, hogy ebben az érzelmekkel teli közhangulatban miért váltott ki olyan mértékű támogatást egy nagyon gyors, katonai megtorlást előirányzó terv kihirdetése. Azonban emellett feltétlen ki kell még emelni, hogy a kormány rendkívül hatásosan „adta el" a háborút saját pártjának és a nagyközönségnek is.

---

[30] Roberts, Adam [2005]: *The 'War on Terror' in Historical Perspective* p.103–113.
[31] Biddle, Stephen D. [2005]: *American Grand Strategy After 9/11- An Assessment.* Forrás: http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB603.pdf
[32] Bush, George W. [2001]: *Address to a Joint Session of Congress.*Forrás: http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm
[33] Nye, Joseph S. [2003]: U.S. Power and Strategy After Iraq. *Foreign Affairs.* Volume 82, Issue 4, p.60-73.
[34] Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái* p.25-27.

Ennek eredményeképpen minden fronton egyetértés született Afganisztán kérdésében. Mivel nem volt kétség a szeptember 11-ei támadások és az al-Káida kapcsolata felől, a háború biztos alapokon állt. A kongresszus megszavazta a háborút, és egyben magát a stratégiát is. Már-már a hidegháborús társadalmi összefogásra emlékeztetett a helyzet. Éppen ezért jogosan merült fel a remény a Bush-adminisztráción belül, hogy végre megvan a „nagy stratégia". Megvolt hozzá minden szükséges elem: mindkét párt felsorakozott a háború mögött, konszenzus volt a vezető elit és a közvélemény között, a nemzetközi közösség is támogatását fejezte ki, és a NATO alapokmányának V. cikkelye alapján a háború jogilag is indokolt volt.

Bush ezzel lényegében valóra váltotta választási ígéretét, és szakítva a clintoni állóvízzel, átültette a gyakorlatba a transzformációs elnök *(*transformational president*)* fogalmát. Ennek legfőbb eszköze pedig a terror elleni „nagy stratégia" lett. A stratégia keretében megnövelte az elnöki hatalom jogköreit, igyekezett csökkenteni Washington szövetségeseitől való függésén, életre hívta a megelőző csapásmérés doktrínáját, és a közel-keleti terrorizmus problémájának megoldására a demokrácia elterjesztését irányozta elő. Azaz stratégiájában egyaránt megjelentek a kemény és a puha politika eszközei is, ezek alkalmazásában pedig az adott nemzetközi helyzetnek megfelelően tolódtak el a hangsúlyok.[35]

A „nagy stratégiát" övező eufóriát pedig csak tovább fokozták a gyors afganisztáni sikerek. Úgy tűnt, hogy a stratégia a gyakorlatban is megállta a helyét. Az amerikai haderőt gyakran vádolták azzal, hogy túl nagy erőket vet be, ám mivel ezeket nem használja okosan, mégis rendre elveszíti a csatáit. Ennek legszembetűnőbb példája a vietnámi háború volt. Afganisztán esetében azonban pont az ellenkezője történt. Az amerikaiak vezette koalíciós csapatok ugyan nem vonultak fel olyan túlzott haderővel (az Egyesült Államok részéről 60.000 katona, míg a nyugati szövetségesektől további 15.000 katona ment Afganisztánba), ám ezeket rendkívül jól összerakott stratégia mentén mozgatták, így a vártnál gyorsabb sikereket értek el. Ráadásul mindezt olyan új szövetségesek oldalán, mint Pakisztán.[36]

Mindezzel párhuzamosan már a nyilvánosság előtt zajlott a következő front előkészítése, azaz Irak inváziója. Az iraki háború vonatkozásában Amerikán belül megint csak egy sikeres médiakampányról beszélhetünk, hiszen a lakosság kezdetben ezt a háborút is támogatta. Ennek a kulcsa abban volt, hogy Bush-ék rendkívül elmésen helyezték bele Irakot a szeptember 11-ei támadások keretébe, így erősítve azt a képzetet, hogy Irak is potenciális veszélyforrás az Egyesült Államok biztonságára nézve, hiszen tömegpusztító fegyverei vannak és terroristákat támogat. Irak esetében sem beszélhetünk viszont igazi nyilvános vitákról, hanem nagyrészt a kormány egyoldalú monológja közvetítette az újabb és újabb „bizonyítékokat" a fenyegetést illetően, ez azonban később visszaütött. A fenyegetettség érzete mellett az elnyomott iraki nép iránti szimpátiára is alapoztak Washingtonban. Cheney újra és újra azt hangoztatta, hogy Amerika feladata az iraki népnek visszaadni a szabadságát, akik biztosan felszabadítóként fognak majd tekinteni rájuk, és segítenek a Szaddám rezsim elleni küzdelemben. Így összességében az afganisztáni sikerek, a tálalt bizonyítékok, az ellenkező vélemények hiánya és a küldetéstudat az elnyomott világ felszabadítására, végül együttesen azt eredményezték, hogy az iraki haditervet is megvette az amerikai nép, és 2002 októberében a kongresszus is hozzájárult a „terror elleni háború" folytatásához.[37]

---

[35] Nye, Joseph S. [2006]: Transformational Leadership and U.S. Grand Strategy. *Foreign Affairs.* Volume 85, Issue 4, p.139-148.

[36] O'Hanlon, Michael E. [2002]: A Flawed Masterpiece. *Foreign Affairs.* Volume 81, Issue 3, p.47-63.

[37] Masters, Daniel – Alexander, Robert M. [2007]: *"Framing War: The 9/11-Iraq link and public support for the Iraq War".* Forrás: http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/7/6/6/3/pages176638/p176638-1.php

A belső támogatás elnyerése mellett, egészen az invázió megindításáig futott egy Colin Powell vezette erőfeszítés is a háború nemzetközi jóváhagyásáért. Ennek egyik első lépése Cheney közel-keleti útja volt 2001 végén, melynek során lehetséges szövetségeseket igyekezett találni a térségben. A meglátogatott országok között volt Egyiptom, Omán, az Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Jemen, Bahrein, Katar, Jordánia, Izrael, valamint Törökország. Az impozáns felsorolás ellenére nem történt semmi érdembeli lépés, mindössze puhatolózás zajlott. Az igazi problémát azonban nem is a közel-keleti országok álláspontja, hanem Európa ellenállása jelentette. Míg Nagy-Britannia és Spanyolország támogatásáról biztosította a Fehér Házat, addig Franciaország és Németország, Oroszországgal kiegészülve mereven elzárkózott a támadástól.[38]

Az említett országok neve egyértelműen sugallja, hogy egy esetleges ENSZ jóváhagyás terve miért nem tűnt reálisnak, ugyanakkor Bush mégis adott egy sanszot Powellnek. 2002 szeptemberében az ENSZ Közgyűlés szokásos évi ülésén az amerikai elnök nyíltan felvázolta terveit Irakot illetően, majd külügyminiszterére bízta, hogy kicsikarjon a Biztonsági Tanácsból egy határozatot. Végül nagy harcok árán, 2002. november 8-án megszületett az 1441-es BT határozat, aminek eredményeképpen fegyverzetellenőrök lepték el Irakot. Az ellenőrzés folyamán Irak mindvégig együttműködött a nemzetközi erőkkel, és egy tizenkétezer oldalas dokumentumban lajstromba vette teljes arzenálját.[39]

Miután 2003 februárjában az ellenőrök végső jelentésükben azt állították, hogy Irak nem rendelkezik tömegpusztító fegyverekkel, egyre biztosabbá vált, hogy nem lesz meg a kívánt koalíció. Powell ugyan megpróbált még tető alá hozni egy második határozatot, ám ezúttal Bush már döntésre jutott: hátat fordított a diplomáciának, és márciusban végső ultimátumot adott Szaddámnak, és az ország 48 órán belüli elhagyására szólította fel. Mivel iraki részről nem történt válasz, március 19-én Bush kiadta a parancsot az „Iraki szabadság" hadművelet megkezdésére.

Összességében ez jelentette az első igazi töréspontot a „terror elleni háború" történetében. Ezzel a lépéssel szakított a Bush-adminisztráció a nemzetközi legitimitással; ezzel választotta egyértelműen az unilateralizmust, szemben a koalíciós megoldással és nem utolsó sorban, ezzel vívta ki a nemzetközi ellenszenvet és fordította maga ellen számos afganisztáni támogatóját.

5. A terrorizmus elleni stratégiák fejlődése

Kronológiai szempontból itt érkezett el az idő ahhoz, hogy megvizsgáljuk az első kimondottan terror elleni stratégiát, a 2003. februári „Nemzeti stratégiát a terrorizmus elleni küzdelemben". Ezt viszont érdemes a többi stratégiával együttes kontextusban megtenni, hiszen ezek összehasonlítása sok mindent elárul az események menetéről és a háttérben meghúzódó tényezőkről.

Először is elkerülhetetlen vetni pár pillantást az előző adminisztráció idején létrejött dokumentumokra. Ebben a témában a clintoni Terroristaellenes Biztonsági Csoport igazgatójának, Richard A. Clarke-nak a terrorelhárításról szóló könyve az első számú forrásom.[40] Mivel az Egyesített Hírszerzői Közösség Tanácsának terror elleni stratégiatervezetéről nincs sok információ, így kiindulópontként a dolgozat elején említett elnöki direktíva szolgál. Ennek előkészületeiben is nagy szerepet játszott ez a szervezet, így

[38] Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve* p.130-132.
[39] Andor László – Tálas Péter – Valki László [2004]: *Irak – Háborúra ítélve.* Zrínyi Kiadó, Budapest. p.185-186.
[40] Clarke, Richard A. [2004]: *Against All Enemies.* Free Press, New York. p.155-169.

feltételezhető, hogyha megszületett volna a hivatalos stratégia, akkor az ebben felsorolt tíz programterület valamennyi eleme benne lett volna. Ezek a programterületek pedig a következők: először is a terroristák elfogása, kiadatása vagy átadása, illetve bíróság elé állítása. Ebben az igazságügyi minisztérium, illetve a Szövetségi Nyomozóiroda (Federal Bureau of Investigation - FBI) vállalta volna a vezető szerepet. Másodszor a terrorista csoportok szétzúzása, amit a CIA vezényelt volna. Harmadszor a nemzetközi együttműködés a terroristák ellen a külügyminisztérium irányadásával. Negyedszer a terroristák megakadályozása abban, hogy tömegpusztító fegyvereket szerezzenek a CIA és a védelmi minisztérium közreműködésével. Ötödször a terrortámadások következményeinek kezelése, az egészségügyi és humán intézetek, a Szövetségi Katasztrófavédelmi Hivatal (Federal Emergency Management Agency), illetve a védelmi és igazságügyi minisztériumok együttműködésében. Hatodszor a közlekedésbiztonság, a közlekedési minisztérium felügyeletében. Hetedszer a kritikus infrastruktúrák és az információs rendszerek védelme az igazságügyi, kereskedelmi és védelmi minisztériumok iránymutatásával. Nyolcadszor a kormányzat folytonosságának biztosítása. Kilencedszer a külföldi terrorfenyegetés felszámolása az Egyesült Államokon belül, az igazságügyi és bevándorlási minisztériumok által. Tizedszer pedig az amerikaiak védelme a tengeren túlon, a külügyminisztérium és a védelmi minisztérium együttműködésével. Ami az intézményi struktúrát illeti, alapvetően a Terroristaellenes Biztonsági Csoport feladata lett volna a koordináció, de munkájának megkönnyítése érdekében további négy tanácsot is alárendeltek volna, akik kimondottan a négyes és ötös, illetve a hetes és nyolcas programterületekkel foglalkoztak volna.

Összességében a Clinton-adminisztráció tervezetéről látni fogjuk, hogy nagyon hasonlított volna a Bush-ék által 2003-ban kiadott stratégiához, ezért külön kár, hogy mégsem készült el. Ha lett volna egy ilyen kiindulópontja az új kormánynak, a meglepetésszerű támadások ellenére talán jutott volna még idő az egyes pontok finomítására, és talán elkerülhetőek lettek volna bizonyos hibák, melyek egy része csakis a kapkodásnak tudható be.

A Bush-adminisztráció elsőként a 2002. szeptember 17-ei „Nemzetbiztonsági stratégiában" fektette le a „terror elleni háború" alapjait. A dokumentum talán legfontosabb pontja, hogy megteremti a nemzetek felelősségét, amikor kimondja, hogy „minden szabad nemzetnek kötelessége harcolni a terrorizmus ellen".[41] Alapvetően három fő célt nevez meg, ezek a következők: politikai és gazdasági szabadság, békés kapcsolat más nemzetekkel és az emberi méltóság tiszteletben tartása. Ezeken belül természetesen megtalálhatóak a különböző programterületek, ám a nemzetbiztonsági stratégia természetéből eredően általánosabb jellegű, mint egy konkrét fenyegetésre kidolgozott stratégia, így a terrorizmus vonatkozásában is inkább csak irányelveket vázol fel, mintsem konkrét lépéseket, frontokat, hadviselési eszközöket, szankciókat… Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy összhangban a dolgozat elején megfogalmazott definícióval, ez a stratégia is nagy hangsúlyt fektet a katonai erőre, így megtalálható benne az erőszak alkalmazásának igénye, elsősorban azzal a céllal, hogy a terroristákat megakadályozzák abban, hogy tömegpusztító fegyvereket szerezzenek; illetve megjelenik a megelőző csapásmérés doktrínája is, amennyiben beazonosították a fenyegetést; végül pedig jelentős még az unilateralizmusra való hivatkozás, amikor is kijelentik, hogy ha a helyzet megkívánja, nem fognak hezitálni akár egyoldalúan háborút kezdeni. Természetesen mindezekkel párhuzamosan hangsúlyozzák a nemzetközi rendszer szerepét és a többi állam felelősségét is, hiszen ha belegondolunk, a háttérben ekkor még javában zajlottak a diplomáciai egyeztetések az ENSZ-en belül és kívül, így Amerika nem engedhetett meg magának egy teljesen keményvonalas stratégiát, melyben figyelmen kívül hagyja a nemzetközi közösséget. Ez végül részben eredményre is vezetett, mivel Powellnek még az ősz folyamán sikerült kicsikarnia az 1441-es BT-határozatot.

[41] National Security Strategy of the United States [2002]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf

Ezzel szemben a 2003 februári „Nemzeti stratégia a terrorizmus elleni küzdelemben” már némiképp más környezetben született meg. Ekkorra már a fegyverzetellenőrök letették első jelentéseiket az ENSZ asztalára, így az Egyesült Államok esélye egyre inkább csökkent a tervezett iraki invázió jogosságának elismertetésére és egy koalíciós fellépés elérésére.

Az előző dokumentumhoz hasonlóan itt is előtérben van a megelőzés és az erő alkalmazása, olyannyira, hogy már maga a bevezető rész is nyíltan közli, hogy míg a „Nemzeti Honvédelmi Stratégia” (National Strategy for Homeland Security) elsődleges feladata az Egyesült Államokon belül megelőzni a terroristacsapásokat, addig jelen stratégia elsődleges célja azok teljes kiiktatása mielőtt még egyáltalán elérhetnénk az ország határait.[42]

A stratégia felépítését tekintve először számba veszi az ellenséget: felvázolja a terrorizmus struktúráját, a nemzetközi környezetet és a legnagyobb veszélyeket. Megállapítja, hogy manapság a terroristafenyegetés merőben más a múlthoz képest, mert a modern technológia részben az ő oldalukon áll, másrészt a terroristák ennek köszönhetően olyan hálózatban állnak egymással, hogy világszerte képesek kapcsolatot teremteni bármely hasonló gondolkodású szervezettel, így megkönnyítve, hogy olyan kritikus eszközökhöz jussanak, mint a tömegpusztító fegyverek. A továbbiakban következik magának a stratégiának a felvázolása. Elsőként megfogalmazzák a fő célt: meggátolni a terroristákat abban, hogy az Egyesült Államok, annak polgárai, érdekei, barátai és szövetségesei ellen támadásokat intézzenek; továbbá egy olyan nemzetközi környezetet teremteni, ami nem tűri meg a terroristákat és az őket támogató országokat. A végkimenetel egyértelműen a teljes győzelem lesz, azonban hangsúlyozzák, hogy ez nem egyetlen konkrét csata megvívása után fog eljönni, hanem több fronton megvívott erőfeszítések eredményeképpen. A stratégia módszere az angol 4D képlettel írható le: legyőzni (defeat) a terroristákat; megtagadni (deny) a támogatást és a menedéket a terroristáktól; csökkenteni (diminish) azokat a feltételeket, melyekből a terroristák profitálhatnak és végül megvédeni (defend) az amerikai polgárokat és érdekeket mind otthon, mint pedig külföldön. Mindezek eléréséhez pedig olyan eszközökhöz nyúlnak majd, mint a nemzetközi összefogás; intézményi átalakítás; a hezitálókra való nyomásgyakorlás, hogy az ügy mellé álljanak; gyenge államok támogatása, melyek központilag nem elég erősek ahhoz, hogy felszámolják határaikon belül a terroristák bázisait, illetve az anyagi eszközök megtagadása a terroristáktól.

Ehhez képest a 2006-os stratégia merőben eltérő vonásokat mutat.[43] Akárcsak 2003-ban, most is számba veszik az ellenfelet, majd ezután kifejtik a stratégiai lépéseket a célok tükrében, ám ezek tartalmukban és felépítésükben teljesen újak. Miután 2006-ban még mindig zajlott a „terror elleni háború”, ráadásul ugyanazokon a frontokon, azaz Afganisztánban és Irakban, egyértelművé vált, hogy ezt a háborút nem lehet sikerre vinni pár hónap leforgása alatt. Így igazodva a realitásokhoz, 2006-ban már kettébontják a célokat és a konkrét lépéseket aszerint, hogy azok rövid vagy hosszú távra vonatkoznak. Rövidtávon négy célt határoznak meg, melyek nagyon hasonlóak a 2003-as célokhoz: a terrorista támadások megelőzése; a tömegpusztító fegyverek terroristákhoz való jutásának megakadályozása; a „lator államok” meggátolása abban, hogy segítséget és menedéket nyújtsanak a terroristáknak; végül pedig megakadályozni azt, hogy terroristák irányításuk alá vonjanak egy államot azzal a céllal, hogy kiképzőbázisnak és a támadások kiindulópontjának használják azt – mint ahogy ezt tették Afganisztán esetében a tálibok.

Ami a hosszú távú stratégiát illeti, itt csak egy célkitűzés szerepel: a működőképes demokráciák elterjesztése. Ehhez a stratégia záró részében külön intézményi struktúrát is

[42] National Strategy for Combating Terrorism [2003]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2003/nsct2003.pdf

[43] National Strategy for Combating Terrorism [2006]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2006/nsct2006.pdf

hozzárendelnek, ami elsősorban képes biztosítani a jog uralmát, a szólás és a sajtó szabadságát és az emberi méltóság tiszteletben tartását. A demokráciák építésének hátterében egyrészt az az amerikai küldetéstudat és felsőbbrendűség-érzet áll, miszerint az amerikai értékeket univerzálissá kell tenni a világon, hiszen azok a békés együttélés és prosperitás kizárólagos hordozói; másrészt viszont az a belátás is közrejátszik, hogy a harcok után nem lehet magukra hagyni a legyőzött nemzeteket, hanem kezdeni kell valamit azokkal, mert ellenkező esetben a háború romjain a terroristák könnyen újra megvethetik lábukat. Hiszen egy összeomlott, központi irányítás nélküli terület teljesen ideális a terroristáknak ahhoz, hogy illegális pénzforrásaikból saját „birodalmat" építsenek fel, amiben már minimális szociális ráfordításokkal is ezrek szimpátiáját nyerhetik el a lakosság köreiből; és amennyiben ez bekövetkezik, akkor megint ott tart az ország, mint a háború előtt.

A két stratégia között további különbségnek tekinthető, hogy a 2006-os dokumentum egyfajta értékeléssel indít, amiben lajstromba veszi az elmúlt három év sikereit és az addig megoldatlan kihívásokat. Hangvételét tekintve azonban hasonlóan pozitív és egyértelműen kijelenti, hogy az Egyesült Államok meg fogja nyerni a háborút.

A felhasználandó eszközök is sok hasonlóságot mutatnak, mindössze abban térnek el, hogy 2006-ban – mivel hosszú távon gondolkodnak – külön hangsúlyt kapott a célok elérését biztosító intézményi struktúra létrehozása. Először is egy nemzetközi standard rendszer felállítását tervezik a felelősségre vonás érdekében. Ebben kimagasló szerepe van az ENSZ-nek és az általa meghozott tizenkét konvenció és protokoll adja a fő keretet. Másodszor a nemzetközi együttműködést igyekeznek majd intézményesíteni. Harmadszor az állami struktúrát alakítják át, hogy elősegítsék az ügynökségek közötti jobb információáramlást, végül pedig a humán tőke támogatására létrehoznak egy szakértői közösséget a terrorelhárítás kérdéseiben.

Ugyan az imént felsorolt különbségekből is érződnek a legfőbb változások, mégis fontosnak tartom összegezni őket. 2003-ban inkább a „fegyverek harcáról" (battle of arms) beszélhettünk, melynek keretében a háború lefolyásán és az erő alkalmazásán volt a hangsúly – ezt bizonyítandó a dokumentumban a háború és a fegyver szó dominált. Ezzel szemben a háborúk lezáratlansága bebizonyította, hogy a puszta erő nem oldja meg a terrorizmus kérdését és ennél sokkal finomabb módszerek alkalmazása is szükséges a végső győzelemhez. Éppen ezért a 2006-os stratégia realistább szemmel tekint a helyzetre és az elmúlt három év tapasztalataiból okulva, már hosszú távra is tervez, megjelenik benne külön tényezőként a háború utáni helyreállítás fontossága. Ennek pedig fő eleme a demokráciaépítés. Így, kapcsolódva a 2003-as kifejezéshez, ez sokkal inkább „az ideák harca" (battle of ideas), ami csak hosszú távon hozhat eredményt, állandó intézményi struktúrák felállításával.

6. A stratégiák megvalósítása és ennek értékelése

Ahogy már a bevezetőben is utaltam rá, a stratégiák megvalósításának értékelése nem túl egyszerű feladat, de mégis érdemes mérlegre tenni – a teljesség igénye nélkül – a tudományos körök és a sajtó által legtöbbet kritizált és legvitatottabb lépéseket. Mindezekkel szemben pedig érdekes egy pillantást vetni arra, hogy ezeket a problémákat maga a kormányzat hogyan értékelte. Ebben egy 2006-ban kiadott hivatalos dokumentum[44] nyújt támpontot, mely a terror elleni stratégiához hasonlóan összefoglalja a háború első öt évének sikereit és kudarcait.

[44] 9/11 Five Years Later: Successes and Challenges [2006]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/waronterror/2006/waronterror0906.pdf

Már a dolgozat elején is igyekeztem hangsúlyozni azt a feszített tempót és kapkodást, amiben megszületett a háború kerete. Ennek egyik legsúlyosabb következménye az lett, hogy nem volt elég idő a nyilvános vitákra (public debate) és nem tudott kicsiszolódni a stratégia, nem jöttek napvilágra a hibák. Ehhez másrészt az is hozzájárult, hogy a kormány részéről egyoldalú információtömeg árasztotta el az amerikai népet, és nem maradt lehetőség az ellenkező vélemények megnyilvánulására.

Ami az Amerikán belüli intézményi átalakítást illeti, az említett kormányértékelés nagyon pozitívan nyilatkozik mind a Hírszerző Közösség (Intelligence Community) reformjáról, mind pedig a Belbiztonsági Hivatal (Department of Homeland Security - DHS) felállításáról. A DHS intézményét 2002 júniusában hozták létre, Tom Ridge elnökletében, azzal a céllal, hogy központi irányítás alá rendeljék a különböző nemzetvédelmi hivatalokat. 22 szövetségi hivatal került így összevonásra egy 170.000 fős apparátus közreműködésével, majdnem 40 milliárd dolláros költségvetéssel. Elsődleges feladatuk az volt, hogy javítsák a közlekedés biztonságát; a készenléti helyzetet; a kémiai, biológiai, radioaktív és nukleáris verifikációt; illetve az információk feldolgozása és a kritikus infrastruktúrák védelme.[45]

Mára azonban az intézménnyel kapcsolatban súlyos kritikák fogalmazódtak meg. Először is ezzel az apparátussal az egyik legtöbb embert foglalkoztató hivatalok között tartják számon, emiatt viszont fenntartása rengeteg pénzbe kerül. Másrészt pedig a kongresszusi meghallgatások folyamán több alkalommal felmerült, hogy nem megfelelően allokálja forrásait, illetve nem megfelelő az intézmény vezetése sem. Egy 2008. szeptember 17-ei meghallgatáson a DHS által megkötött hibás szerződések kerültek napirendre, melyek 2002 óta összességében 15 milliárd dollárnyi pénzkidobást jelentettek az amerikai adófizetők kárára (ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy még ez sem a teljes összeg, hiszen ezen felül voltak még olyan megbukott szerződések, melyeket felfüggesztettek vagy teljesen félbehagytak).[46]

A Hírszerzői Közösség vonatkozásában szintén radikális átalakításokra került sor szeptember 11. óta. Az alapvető probléma viszont abban áll, hogy míg ezek a reformok hatalmas forrásokat emésztenek fel, addig „keveset" adnak vissza. Hiszen hiába növelik az ország biztonságát, egy esetleges támadás veszélyét nem lehet maradéktalanul kiiktatni, és amennyiben ez bekövetkezik, minden befektetett energia hasztalan erőfeszítésnek tűnik. Továbbá ott van még a szakértők kérdése is, amit a rengeteg átalakítás ellenére, továbbra sem sikerült megoldani. Az Egyesült Államok a világ legnagyobb hírszerzői apparátusával rendelkező országa. Ez a hatalmas bürokrácia egyrészt a legnagyobb hátráltatója, másrészt viszont a legnagyobb előnye a közösségnek. A kiterjedt bürokrácia természetes velejárója az időnkénti kommunikációs deficit, lassú ügyvitel és nehézkes információáramlás. Ugyanakkor nagy előnye a széles körű lefedettség, minden területnek és minden potenciális veszélynek megvannak a maga szakértői. A veszélyek figyelembe vétele azonban kormányról kormányra változik a nemzetközi helyzet függvényében. Így következhet be az, hogy szakértők százainak munkáját kénytelen félretolni a kormány, arra hivatkozva, hogy azok a problémák nem élveznek prioritást. Ez pedig megint csak elpocsékolt forrásokhoz vezet. Éppen ezért fontos lenne tehát olyan struktúrát kiépíteni, melyben elenyésző az állandó foglalkoztatású hírszerzői

[45] Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*. Routledge, New York. p.64.

[46] Hearing before the Committee on Homeland Security and the Subcommittee on Management, Investigation and Oversight [2008]: *Waste, Abuse & Mismanagement: Calculating the Cost of DHS Failed Contracts*
Forrás: http://homeland.house.gov/SiteDocuments/20080918082553-38607.pdf

szakértők száma, és helyettük az elsősorban privát szférában dolgozó, krízis esetén bármikor behívható szakemberek jelentenék a gazdaságos megoldást.[47]

Visszatérve a konkrét intézkedésekre, a szeptember 11-e után felállított bizottság (9/11 Commission) javaslatára 2004-ben Bush létrehozta a nemzeti hírszerzési igazgató pozícióját, amit elsőként John Negroponte – Bush közeli barátja – töltött be. Ezután megalapításra került a Nemzeti Terrorelhárító Központ is (National Counterterrorism Center), azzal a céllal, hogy az információk egy helyre fussanak be, és könnyebb legyen őket feldolgozni.[48] A közösség hagyományosan 15 különböző ügynökségből állt - ehhez jött hozzá a Nemzeti Terrorelhárító Központ -, amiből a CIA mindössze csak egy helyet töltött be, ám szeptember 11-ig a CIA-igazgató volt a közösség legfőbb vezetője. A közösség költségvetése a Pentagon büdzséjébe van gondosan elrejtve, ezért nehéz konkrét adatot találni, de a becslések szerint 2004-ben 32 milliárd dollárt tett ki ez az összeg. A Pentagonnal való kapcsolata miatt sok vád érte a közösséget, azt illetően, hogy Donald Rumsfeld védelmi miniszter igyekezett minél több forrást biztosítani számukra, azért, hogy sikeresen „produkálhassanak" olyan bizonyítékokat, melyekkel igazolható például az iraki invázió jogossága.[49]

A hírszerzés reformja természetesen érintette a belügyeket és az amerikai lakosság mindennapi életét is, ami végül a program legvitatottabb pontjaihoz vezetett. A hazai fronton minden hírszerzői tevékenységnek igazodnia kell az Egyesült Államok törvényihez. Az átalakítások viszont olyan alapvető jogok kérdését feszegetik, mint a privát szféra megsértése, a titkos lehallgatások, átkutatások és a kommunikáció megfigyelése által.[50]

Ezekhez az aggályokhoz kötődik a *'USA Patriot Act'*, amely törvény arra volt hivatott, hogy megteremtse a megfelelő jogi hátterét ezeknek az eljárásoknak. Míg a Bush-kormány ebben csak egy eszközt látott arra, hogy biztosítsa a terroristagyanús személyekről való megfelelő információgyűjtést és megosztást a különböző hivatalok között; addig számos jogász azt rója fel az adminisztrációnak, hogy ezzel megengedték, hogy a hatóságok amerikai állampolgárok után kémkedjenek saját hazájukban, anélkül, hogy a kongresszus hatáskörébe tartozó felhatalmazási procedúrákon keresztülmennének, mindezzel azt is megkockáztatva, hogy olyan emberek jogait sértik meg, akikről kiderült, hogy nem is terroristák.[51]

Természetesen ezeknek a megfigyeléseknek elsősorban az amerikai muszlim közösség lett az áldozata. Ennek egyik legszembetűnőbb példája, hogy közvetlenül a szeptember 11-ei támadások után, az igazságügyi minisztérium adatai szerint mintegy 1500 többségében muzulmán embert vettek őrizetbe, akiket zord körülmények közé zárva, gyakran ügyvédi közreműködés és a kiengedés minden reménye nélkül tartottak fogva, meghatározatlan ideig.[52]

Viszont ezek az intézkedések könnyen a visszájára sülhetnek el, amennyiben az érintett emberek a folyamatos atrocitásoknak köszönhetően Amerika ellen fordulnak, vagy esetleg radikalizálódnak és olyan ideológiákhoz menekülnek, mint a terrorizmus. Ennek első jelei már a 2002-2003-as egyetemi tanévben is meglátszódtak, hiszen a Közel-Keletről érkező

---

[47] Betts, Richard K. [2002]: *Fixing Intelligence.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.290.

[48] Ottermar, Sharon [2004]: *War on Terror Update.* Letöltés: http://www.cfr.org/publication/7843/terror.html?breadcrumb=%2Fpublication%2Fpublication_list%3F_groupby%3D3%26type%3Dbackgrounder%26filter%3D2004

[49] Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?* p.60-63.

[50] Betts, Richard K. [2002]: *Fixing Intelligence* p.292-293.

[51] Byman, Daniel [2007]: US Counter-terrorism Options: A Taxonomy. *Survival.* Volume 49, Issue 3, p.135-136.

[52] Foot, Rosemary [2006]: Human Rights in Conflict. *Survival.* Volume 48, Issue 3, p.109-126.

diákok száma összességében 10%-kal visszaesett, és ez a tendencia a mai napig tart. Ennek hosszú távú politikai és gazdasági következménye viszont az is lehet, hogy a jövő elitje a közel-keleti országokban nem lesz hajlandó kapcsolatba lépni az Egyesült Államokkal, hiszen esélye sem volt megérteni az amerikai rendszert és annak értékeit.[53]

Mindezen veszélyek ellenére, a Bush-adminisztráció és Alberto R. Gonzales főügyész mégis jogosnak tartja a *'USA Patriot Act'* alkalmazását, nyolc alapelvre hivatkozva, melyek számukra nagyobb prioritást élveznek, mint az esetleges jogtalan zaklatások és lehallgatások. Először is maga a tény, hogy az Egyesült Államok háborúban áll – a szó tényleges értelmében. Másodszor ennek a háborúnak a kockázatai rendkívül magasak: amerikai életek, értékek és érdekek forognak kockán. Harmadszor a háború ténye egy teljesen új jogi keretet hív életre, ami merőben eltérő a békeidőkéhez képest – ez az elv elvezet egy olyan következményhez, ami már magában foglalja a negyedik alapgondolatot is: tudomásul kell venni, hogy lesznek civil áldozatok, lesznek rossz döntések, így egyfajta „hibaszázalék" jelen esetben elfogadható (míg békeidőben ez teljesen kizárt lenne). Tehát a negyedik alapelv, hogy a háború idején lesznek majd hibák, de ezek egy elfogadható szinten maradnak. Ötödször a végrehajtó hatalom elsőbbsége – háborús időkben ennek a hatalmi ágnak kell átvenni a korlátlan irányítást, azzal a céllal, hogy megvédje a lakosságot; s ebben a szerepkörben semelyik másik hatalmi ág nem válthatja fel, nem korlátozhatja. Hatodszor a végrehajtó hatalom primátusa ellenére, igyekszik önkontrollt gyakorolni, és döntéseit a történelmi standardok szerint alakítani, a joguralomnak alávetve. Hetedszer a háború megnyeréséhez eltökéltségre és erős akaratra van szükség a nehéz döntések meghozatala idején is. Végül pedig az emberi és polgári jogok garantálása iránti elkötelezettsége szentesíti ezt a háborúját az Egyesült Államoknak, így biztosítva, hogy ez a háború egy igaz ügyért zajlik, a jók erőfeszítéseinek köszönhetően.[54]

Természetesen az imént felsorolt alapelvek nemcsak a *'USA Patriot Act'*-hez hasonló belföldi intézkedéseket hivatottak igazolni, hanem a külföldön elkövetetteket is. Így eszerint tartja a kormány jogosnak olyan létesítmények fenntartását is, mint a guantanamoi fogolytábor; vagy pedig az olyan eljárási módszereket, melyek során kínvallatással szednek ki információkat terroristagyanús személyekből.

A nemzetközi jogi kérdések megvitatásához feltétlen érdemes először a háború idején alkalmazandó általános szabályokat, alapelveket, normákat röviden áttekinteni. Amennyiben elfogadjuk, hogy a „terror elleni háború" valóban háború, a szó szoros értelmében, nem pedig csak egy jól csengő kifejezés, mint a drogháború – ahol mellesleg semmiképpen sem alkalmazhatóak a háborús szabályok; akkor lefolyása alatt nemzetközi szabályozások, humanitárius törvények az érvényesek. Ilyenkor attól függetlenül, hogy az adott szituációban mennyire jelent komoly fenyegetést, egy ellenséges katona minden további nélkül lelőhető (kivéve, ha éppen megadja magát, már le van fegyverezve, vagy pedig már őrizetben van). Továbbá az elfogott katonákat egészen a háború végéig joga van egy államnak őrizetben tartani, mindenféle jogi eljárás nélkül.[55]

Ez a szabály esetünkben azért különösen nehezen alkalmazható, mert a „terror elleni háborúnak" sosem lesz egy olyan végpontja, ahol megkötnének egy fegyverszüneti megállapodást vagy békeszerződést, vagy letennék a fegyvert. Sőt az is kérdéses, hogy vége

---

[53] Byman, Daniel [2007]: *US Counter-terrorism Options: A Taxonomy* p.136.

[54] Berenson, Bradford A. [2005]: The Brookings Institution – A Brookings Judicial Issues Forum: *"Detention and Interrogation of Captured 'Enemies': Do Law and National Security Clash"*. Forrás: http://www.brookings.edu/comm/events/20051212.pdf

[55] Roth, Kenneth [2004]: *The Law of War in the War on Terror.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror*. W.W. Norton & Company Limited, New York. p.302-303.

lesz-e egyáltalán, hiszen az amerikai retorika értelmében addig tart a háború, amíg el nem fogták, vagy meg nem ölték az összes terroristát, ez pedig nyilván elég irreális célkitűzés. Viszont amennyiben Washington ragaszkodik saját értelmezéséhez, jogosnak tarthatja az elfogottak őrizetben tartását, akár még hosszú éveken át. Nemzetközi jogászok éppen ezért kritizálják annyira már magát az értelmezést is, hiszen ez teljesen korlátozhatatlan jogokhoz juttatná az Egyesült Államokat.

Ezen túl nehéz meghatározni magát az ellenséget is, melynek soraiból foglyokat „lehet" ejteni. A nemzetközi jog szerint azok az emberek esnek egyértelműen a harcoló fél kategóriájába, akik tagjai a hadseregnek, részt vesznek az ütközetekben, támadásokat intéznek vagy éppen egy stratégiai állást védenek. Ugyanakkor ide tartoznak még azok is, akik akár civilként fegyvert ragadnak és támogatják a harcolókat. A terrorizmus esetében viszont megint csak nehéz megállapítani ezeket a kategóriákat. Velük kapcsolatban Bush arra hivatkozik, hogy az al-Káida már 1998-ban háborút indított ellenük, és csapásokat mért rájuk, ezért a szervezet minden tagja és támogatója ellenséges katonának minősül az Egyesült Államok szemében, így vádemelés vagy bűntető eljárás nélkül fogva lehet őket tartani egészen a háború végéig. Ugyanakkor nem is ez az a kijelentés, ami a legtöbb kritikát kiváltotta. Sokkal inkább az az eljárási mód, amivel az amerikai kormány megközelíti ezt a jogi vitát. Ugyanis, mikor nekik az kedvez, akkor hajlandóak félretenni a háborúban érvényes szabályokat és a belső jog normái szerint eljárni. Azonban ha a bíróság bizonyíték híján, vagy pedig amiatt, hogy a benyújtott bizonyítékok nem alkalmazhatóak, mert azokat kínzással csikarták ki a fogva tartottból; netán elengedné a gyanúsítottakat, akkor képesek beszüntetni a jogi eljárást, és a háborús szabályokhoz visszatérve egyszerűen elviszik a foglyot Guantanamoba, ki tudja mennyi időre. Éppen emiatt a következetlenség miatt vált ki annyi ellenszenvet az amerikai gyakorlat. Így sokak szerint célravezetőbb lenne számukra, ha a háborús szabályok alkalmazására csak végső megoldásként tekintenének, és előtte igyekeznének kimeríteni minden más lehetőséget.[56]

Erre a gondolatmenetre válaszként Ruth Wedgwood viszont azt állítja, hogy igenis indokolt a háborús szabályok ilyen túlzott alkalmazása, hiszen ezek és az erő bevetése nélkül sosem semmisítenék meg az al-Káida hálózatát és kiképzőközpontjait. Szerinte az őrizetbe vételek is jogosak, hiszen itt sem lehet a belső jog az iránymutató, ami megkövetelné a fogva tartáshoz egy szemtanú vagy egy bűntárs vallomását – ez pedig a terrorizmus esetében nyilván megint csak nem járható út. Így összességében azt javasolja, hogy az Egyesült Államok ne hagyjon fel azzal a gyakorlattal, hogy a háborús szabályokat alkalmazza, ugyanakkor tiszteletben kell tartania a szövetségesei és a semlegesek szuverenitását, a „lator államokat" pedig figyelmeztetnie kell tetteik várható következményeire, mielőtt még egyoldalúan cselekedne.[57]

A fogva tartottak kérdése kapcsán szót kell még ejteni a kínzásról, illetve az olyan elszigetelt helyekről, ahol ezek minden további nélkül folyhatnak, azaz Guantanamoról. Az itteni fogolytábor a szeptember 11-ei támadások után került megint a figyelem középpontjába, ugyanis az al-Káida hálózatával kapcsolatba hozott foglyokat 2002 januárja óta nagyrészt ide szállították. A háború kezdete óta ez a szám nagyjából 800-ra tehető, viszont azóta többségüket elengedték, büntetőeljárás nélkül, így ma nagyjából 250 terroristagyanús fogva tartott maradt a táborban.[58]

---

[56] Roth, Kenneth [2004]: *The Law of War in the War on Terror* p.309-310.

[57] Wedgwood, Ruth [2004]: *Combatants or criminals?.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.311-314.

[58] Wittes, Benjamin – Wyne, Zaahira [2008]: The Brookings Institution - *The Current Detainee Population of Guantánamo: An Empirical Study* Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/rc/reports/2008/1216_detainees_wittes/1216_detainees_wittes.pdf

A helyszín magyarázatául három alapvető okot lehet felsorolni: először is, lévén kubai terület, itt a fogva tartottak kívül esnek minden bíróság hatásköre alól; másodszor ennek köszönhetően itt nem kötelező rájuk nézve a genfi konvenciók vonatkozó cikkelyeinek betartása; harmadszor pedig nem kötelező sem az amerikai törvények, sem pedig a nemzetközi jog normáinak betartása (ezek mindössze a katonai szabályzatokon keresztül közvetetten érvényesülhetnek). Mindezek tükrében érthető a nemzetközi közösség és a jogvédő szervezetek felháborodása. A média folyamatos visszaélésekről számol be, és Amerika egyre hiteltelenebbnek tűnik a „terror elleni háborút" vezető ország szerepében, elidegeníti még legközelebbi szövetségeseit is; ráadásul könnyű támadófelületet ad a terroristáknak is, az anti-amerikanizmus elterjesztésében. Maga az amerikai legfelsőbb bíróság is foglalkozott az üggyel, és egy 2006. júniusi döntése értelmében kijelentette, hogy a genfi konvenciók iránymutatásai (mindenek előtt, a közös 3. cikkelyben foglaltak) alkalmazandók a „terror elleni háború" foglyaira. Talán ezek együttesen késztették arra Busht, hogy 2006 júliusában utasítsa a Pentagont is arra, hogy minden fegyveres alakulatát kötelezze a genfi konvenciók 3. közös cikkelyének egyértelmű betartására. Októberben pedig aláírt egy törvényt, amely tisztán lefekteti a jogi kereteket a nem-amerikai fogva tartottakkal való bánásmódot illetően.[59]

Összességében elmondható, hogy Guantanamo mérlege az egyik legnegatívabb a stratégia végrehajtásának pontjai között. Amerika mindössze annyit nyert vele, hogy esetleges információkat csikart ki a terroristákból társaikat, terveiket illetően; ám a másik oldalon hatalmas veszteségeket könyvelt el. Morálisan vált megkérdőjelezhetővé a háborúja, hiszen ezek után milyen alapon állíthatná, hogy a Közel-Keleten az emberi jogok védelmében száll síkra. Ráadásul gyakorlatilag teljesen magára maradt küzdelmében.[60]

A jogi dilemmák nagy vonalakban való áttekintése után végül a háború két fő hadszínterének eseményeiről is meg kell emlékezni. Természetesen itt is szigorúan csak a legvitatottabb pontokra és a legnagyobb anomáliákra rávilágítva.

Afganisztán esetében kezdetben egyértelmű sikerekről kell beszélni, hiszen sikerült elpusztítani az al-Káida ottani kiképzőbázisait, sikerült kiűzni a tálibokat és a terrorista vezetők nagy részét vagy elkapták, vagy pedig megölték. Bush egy 2004-es beszédében azt nyilatkozta, hogy a terrorista vezetők kétharmadát sikerült kivonni a forgalomból. Továbbá kiemelte, hogy a korábbi barbár rezsim már nem uralja többé az országot, Afganisztán kapott egy alkotmányt, amely garantálja az emberi jogokat, a szabad választásokat és a női egyenjogúságot. Így erős demokrácia épült ki, ahol az emberek szabadok, és ma már Afganisztán is egy teljes jogú partner a „terror elleni háborúban". Amerika pedig nagyobb biztonságban van a tálibok kiűzése óta.[61]

Ugyanakkor ezeket a kérdéseket óvatosan kell megközelíteni. Az tény, hogy a nemzetközi összefogás a háború elején példátlan volt. Az is vitathatatlan, hogy az al-Káidát ellehetetlenítették az ország határain belül, és mind kapacitásai, mind pedig emberállománya jelentősen megcsappant. Azonban ez az embervadászat még nem jelenti, hogy megszűnt volna a terrorizmus fenyegetése akár a térségben, akár Amerikában. Szorványos harcok mindvégig megmaradtak az országban. Ráadásul párhuzamosan az elkapott vezetők számának csökkenésével, csökkent a felmutatható sikerek száma is, így nehézzé vált fenntartani a háború támogatottságát. Ugyanakkor rontja a helyzetet az is, hogy mielőtt még befejezhették volna a demokráciaépítést Afganisztánban, az Egyesült Államok máris belevágott egy újabb

[59] Roberts, Adam [2007]: Torture and Incompetence in the 'War on Terror'. *Survival.* Volume 49, Issue 1, p.199-200.
[60] Mahbubani, Kishore [2008]: Strategy and Common Sense. *Survival.* Volume 50, Issue 1, p.78-84.
[61] Bush, George W. [2004]: *Remarks on the War on Terror.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/6760/remarks_on_the_war_on_terror.html

kihívásba, amihez a szükségleteket részben abból fedezte, hogy Afganisztánból vont el forrásokat. Így ottmaradt egy félbehagyott akció, aminek valószínűleg nem lesznek már látványos katonai győzelmei, amiket felkaphat a sajtó; a helyzet viszont továbbra is megoldatlan, így külső segítséget igényel, ám ennek költségeit egyre nehezebbé válik letolni az amerikaiak torkán.[62]

Mindezek miatt nem szabad túlértékelni az elért demokrácia mértékét sem. A központi ellenőrzés 2004 nyaráig jószerivel csak Kabulra terjedt ki, s az ezen kívül eső területeken megmaradtak a hadurak. Ráadásul a hatalmat biztosítani hivatott katonaság képzése sem fejeződött még be, így a kormány erősen függött az ott állomásozó amerikai erőktől.[63]

Ez a gyengeség pedig hosszú távon oda vezetett, hogy a jórészt Pakisztánba menekült tálibok lassan visszaszivárogtak a határokon és újra erős pozíciókat birtokolnak. Ráadásul felerősödött a kábítószer-kereskedelem is. A máktermelés alapvetően a déli területekre koncentrálódik, de nehéz a teljes körű korlátozása, hiszen egyesek például legális gyógyszerkészítésre hivatkozva termelik. A termelés mértéke folyamatosan nő, ennek köszönhetően ma a világ ópiumtermelésének 93%-a innen származik. Ezzel pedig a legnagyobb probléma az, hogy a bevételek legjelentősebb hányada a tálibokat gazdagítja. Éppen ezért az egyetlen megoldásnak az tűnik, hogy az afgán kormány összefogva a nemzetközi katonákkal, illetve a különböző segélyező szervekkel, együttesen lépjen fel mindezek a folyamatok ellen.[64]

Afganisztánnal ellentétben Iraknál már a háború jogossága is kérdéses volt. A megelőző csapásmérés doktrínáját máig sokan vitatják. Ugyanakkor ennél később sokkal nagyobb deficitek is keletkeztek a stratégiában. A háború indításának legfőbb okai az állítólagos tömegpusztító fegyverek, a terrorizmussal való kapcsolat és az emberi jogok sorozatos megsértése voltak. Először is a tömegpusztító fegyverek kérdésében elég paradox helyzetet eredményez, hogy a világ legnagyobb tömegpusztító fegyvereivel rendelkező állama szólít fel valakit azonnali leszerelésre, miközben ő maga nem hajlandó erre, ráadásul kivonja magát számos ez irányú nemzetközi kezdeményezés alól. Továbbá a fenyegetés komolysága is megkérdőjelezhető, hiszen a két Öböl-háború után kivérzett Irakot éveken át ENSZ szankciókkal sújtották, és 1998-ig fegyverzetellenőrök felügyelték a leszerelését.[65] A terrorizmussal való kapcsolatot sem igazán sikerült bebizonyítani, hiszen szakértők szerint Szaddám és bin Laden sokkal inkább tekintették egymást riválisnak, mintsem szövetségesnek, így az sem volt túl valószínű, hogy összefognának az Egyesült Államok ellen. Különösen, hogy Szaddám tábornokainak nyilatkozataiból az derült ki, hogy a diktátor igazán egyetlen ellenféltől tartott, ez pedig Irán volt.[66]

Mindezek a kételyek már a háborút megelőzően megosztották a nemzetközi közösséget Irak ügyében. Így eredményezve azt, hogy itt már közel sem beszélhetünk olyan mértékű támogatottságról, mint Afganisztánnál. Ezt csak tovább fokozta, hogy a háború előrehaladtával bizonyosan kiderült, hogy Irakban nem voltak tömegpusztító fegyverek. Bizonyított, hogy a nukleáris fegyverprogram 1991-ben teljesen leállt; szintén ebben az évben a fegyverzetellenőrök felügyelete alatt megsemmisült az összes vegyi fegyver is, és ezek

---

[62] Gellman, Barton – Dafna, Linzer [2004]: *Afghanistan, Iraq: Two Wars Collide.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.419-432.

[63] N. Rózsa Erzsébet [2006]: *A muszlim világ és a terrorizmus elleni harc.* In: Tálas Péter [2006]: *A politikai marketing csapdájában.* MáguStúdió, Budapest. p.174-177.

[64] Wagner Péter [2008]: Merre tovább Afganisztánban?. *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 5, p.19-26.

[65] N. Rózsa Erzsébet [2006]: *A muszlim világ és a terrorizmus elleni harc* p.186-194.

[66] Valki László [2004]: *Irak nem létező tiltott fegyverei – A legújabb kérdőjelek.* Forrás: http://www.mozgovilag.hu/2004/11/03valki.htm

utánpótlására sem indult el semmilyen program. Továbbá a biológiai programot is leállították 1995-1996 folyamán, a tömegpusztító fegyverek szállítására pedig egyszerűen nem állt rendelkezésükre semmilyen eszköz.[67] Ráadásul a terrorizmussal való kapcsolatot sem sikerült ez idáig bebizonyítani, így a három alappillérből mindössze az emberi jogok folyamatos megsértése maradt talpon, emiatt azonban nem szokás inváziót indítani egy állam ellen.

A háborús események lezajlása után 2005 januárjában azonban szárnyra kaptak olyan híresztelések is, miszerint éppen az invázió járult hozzá a terrorizmus megjelenéséhez az országban. A CIA-s forrásra hivatkozó *Washington Post* cikk szerint a meggyengült ország romjain ideális telephely várta az Afganisztánból száműzött terroristákat. A kiűzött Szaddám mögötti vákuumban az országba beáramló terroristák alkalmi szövetségre léptek a Baath Párt megmaradt tagjaival és erős központi ellenőrzés híján, új kiképzőtáborokat alakítottak.[68]

Ami magát az iraki kormányt illeti, a háború véget vetett a síita uralomnak és a szunnita többség kezébe került az amerikaiak által felállított intézmények vezetése. Ugyanakkor nem ritkák a két irányzat közötti etnikai-vallási tisztogatások és merényletek. Ezzel párhuzamosan a kurdok szeparatista törekvései is új erőre kaptak és megint az elszakadás szélére kerültek, ami nemzetközi szinten Törökországot érinti súlyosan.[69]

Ezek tükrében különösen fontos lenne az iraki rendezés és egy erős, működőképes kormányzat felállítása, azonban a háború után derült ki egyértelműen, hogy az amerikai katonaság nincs rendesen kiképezve a demokráciaépítés kihívásaira. Kiütköztek a kormányzat elmaradásai a háború utáni stratégiai tervezést illetően. Ezekről a visszásságokról a *New York Times* számol be, a 'RAND Corporation' tanulmánysorozatára hivatkozva. Lényegében nem volt semmilyen kidolgozott dokumentum arra, hogy hogyan is lásson neki a katonaság az államépítésnek. Emellett a Bush-adminisztráció arra a téves feltételezésre alapozott, hogy a harcok után nem lesz szükség komoly helyreállító munkálatokra Irakban. A civil rend helyreállítására sokkal megfelelőbbek lettek volna a rendőrség vagy a segélyszervezetek erői – különösen amiatt, hogy a lakosság rendkívüli ellenszenvvel viseltetett a felfegyverzett amerikai katonákkal szemben, akikkel gyakran kerültek összetűzésekbe.[70] A „terror elleni háború" két nagy csatája megtanította az Egyesült Államokat arra, hogy nem elég megnyerni a háborút, hanem legalább ugyanannyi hangsúlyt kell fektetni az utána következő munkálatokra is. Ennek szellemében végül Washingtonban is belátták a reform szükségességét és elfogadtak egy új katonai szabályzatot, amely sokkal nagyobb hangsúlyt fektet az újszerű feladatokra és integrálja a katonaság kiképzésébe is ezeket.[71]

Összességében a két háborúról elmondható, hogy rengeteg forrást emésztettek fel, de ez idáig kevés sikerrel jártak. Ennek hátterében nagyrészt tervezésbeli hibák, csekélyebb mértékben pedig váratlan események játszottak közre. A hibák kiküszöbölése azonban nem lesz könnyű

---

[67] Valki László [2004]: *Irak nem létező tiltott fegyverei – A legújabb kérdőjelek.* Forrás: http://www.mozgovilag.hu/2004/11/03valki.htm

[68] Priest, Dana [2005]: *Iraq New Terror Breeding Ground - War Created Haven, CIA Advisers Report.* Forrás: http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&hid=101&sid=47574173-9b20-429e-852c-912f9c8ce9bb%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=n5h&AN=WPT344213472205

[69] Gazdik Gyula [2008]: Amerika közel-keleti hatalmi építkezésének múltja és jelene. *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 2, p.63-73.

[70] Gordon, Michael R. [2008]: *Army Buried Study Faulting Iraq Planning.* Forrás: http://www.nytimes.com/2008/02/11/washington/11army.html?_r=1&scp=1&sq=Army%20Buried%20S tudy%20Faulting%20Iraq%20Planning%20&st=cse

[71] Gordon, Michael R. [2008]: *After Hard-Won Lessons, Army Doctrine Revised.* Forrás: http://www.nytimes.com/2008/02/08/washington/08strategy.html?scp=1&sq=Army%20Doctrine%20Re vised&st=cse

feladat, hiszen sorozatos baklövéseinek köszönhetően az Egyesült Államok gyakorlatilag teljesen magára maradt küzdelmében.

7. A problémák eszkalálódása, a „nagy stratégia" végső összeomlása

A dolgozat elején utaltam rá, hogy Bush és csapata 2001 végén meg volt róla győződve, hogy megtalálták a „nagy stratégiát", amivel beírhatják magukat a történelembe. Ennek a meggyőződésnek alapvetően négy fő eleme volt: mindkét párt felsorakozott a háború mögött, konszenzus volt a vezető elit és a közvélemény között, jogilag megalapozott volt a háború, illetve a nemzetközi közösség is támogatását fejezte ki. Érdemes megvizsgálni ezeket a pilléreket 2006-ban, amikor is állításom szerint a háború egyértelműen megbukott minden fronton.

A nemzetközi támogatást nem kell sokáig elemezni, hiszen ez fokozatosan indult bomlásnak: már 2002-ben csökkent, amint elindult az iraki tervezés, majd a háború csak tovább rontott ezen. Később pedig olyan fiaskók, mint Guantanamo vagy az Afganisztánba visszatérő tálibok végképp szétzúzták azt a megmaradt maroknyi szövetséget. Ráadásul Irak és Guantanamo romba döntötte a jogi megalapozottság elvét is.

Ami a pártok közötti, illetve a közvélemény és a vezető elit közötti konszenzust illeti, 2006-ra ezek is teljesen szétforgácsolódtak. Ennek egyik legkirívóbb jele a 2006-os kongresszusi választások eredménye volt. A közvélemény részéről egyértelmű megnyilatkozás volt, hogy a demokratákat juttatta többségbe, ezzel egyfajta patthelyzetet eredményezve a 2008-as elnökválasztásig. Ugyanakkor az is szembe tűnő, hogy a demokraták által meghirdetett program (*Six for '06*) mindenképpen eltért a Bush-féle iraki politikától. A megoldásjavaslatok elég széles palettán mozogtak: az azonnali kivonulástól kezdve, további csapatok odavezénylésén át, felmerült minden; az viszont egyértelmű volt, hogy a Bush politikával szakítanának. Olyannyira, hogy közülük néhányan egyenesen Bush közjogi felelősségre vonását (impeachment) is követelték, arra hivatkozva, hogy az elnök eltúlozta a „terror elleni háború" elején tálalt bizonyítékok komolyságát és visszaélt hatáskörével. Ám ezt a veszélyes kezdeményezést a képviselőház elnöke, Nancy Pelosi bölcsen elutasította.[72]

A Republikánus Párton belül is nagy szakítások polarizálták tovább a korábbi konszenzust. A közvéleményhez hasonlóan, a fiskális konzervatívok is nehezményezték a hatalmas védelmi kiadásokat és a háború miatti nagy adóterheket. A Brookings Institution 2009. januári jelentései szerint 2003 óta az Iraki szabadság hadművelet (Operation Iraqi Freedom) összesen 4236 halottjába és 653,3 milliárd amerikai dollárjába került az Egyesült Államoknak.[73] Míg Afganisztánban 2001 vége és 2009 januárja között 641 amerikai halt meg és a Tartós szabadság hadművelet (Operation Enduring Freedom) pedig 172,9 milliárd dollárba került.[74]

Ráadásul 2006-ra már az iraki háború szülőatyjának számító neokonzervatívok is elhatárolódtak Bush-tól. Francis Fukuyama szerint az iraki kudarc egyben a neokonzervatív program kudarcát is jelentette, így ebből az egyetlen kiút az volt ideológiájuk megmentésére, hogy keresnek egy bűnbakot. Továbbra is kitartanak amellett, hogy Amerika sorsa az volt, hogy minden erejét bevetve harcba szálljon a nemes ügyért, ugyanakkor a megvalósítás

[72] Magyarics Tamás [2006]: Demokrata sakk. *Élet és Irodalom.* Volume 50, Issue 46.
[73] O'Hanlon, Michael – Campbell, Jason H. [2009]: The Brookings Institution – *Iraq Index*.. Forrás: http://www.brookings.edu/saban/~/media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index.pdf
[74] Campbell, Jason H. – Shapiro, Jeremy [2009]: The Brookings Institution – *Afghanistan Index.* Forrás: http://www.brookings.edu/foreign-policy/~/media/Files/Programs/FP/afghanistan%20index/index.pdf

folyamán hibák csúsztak a gépezetbe, ami végül ilyen anomáliákhoz vezetett. Éppen ezért nem a program volt rossz, hanem az azt végrehajtó hatalmat terheli a felelősség a deficitekért. A neokonzervatívok számára a jövőben új utak keresése jelentheti majd a megoldást. Az eszköztárában feltétlen megmaradnak az olyan hagyományos elemek, mint az erő alkalmazása vagy a megelőző csapásmérés; ugyanakkor ha vissza akarják nyerni hitelüket, kénytelenek lesznek olyan kompromisszumokra jutni, mint a puha politikai eszközök alkalmazása és a nemzetközi intézményekbe való integráció, és az azok keretében való fellépés.[75]

Mindezek következtében a háború legemblematikusabb figurái kényszerültek lemondásra: a 2006-os választások másnapján Donald Rumsfeld nyújtotta be lemondását, majd 2007 folyamán Alberto R. Gonzales is ugyanezt tette.

Összességében egyértelművé vált a kudarc, hiszen a „nagy stratégia" összes pillére bedőlt. Ennek köszönhetően viszont a Bush-adminisztráció számára hátralévő két évében rendkívül nehézzé vált a széthúzó vezető elit kezelése; illetve az elégedetlenkedő közvélemény nyomása mellett szignifikáns megoldások találása. Így a 2009 januárjában beiktatott Barack Obama sok kihívást megörökölt elődjétől.

Befejezés

Ami a „terror elleni háború" „nagy stratégiáját" illeti, Obama egyértelműen elhatárolódik tőle. Adminisztrációjában nem használják a „terror elleni háború" kifejezést, mivel az túl negatív asszociációkhoz vezet. Annyi kritika érte a stratégiát az elmúlt években, hogy hiba lenne azt átvenni, és kisebb-nagyobb változtatásokkal befoltozni a lyukakat. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne törődne magával a terrorizmus kérdésével, ugyanakkor az bizonyos, hogy nem lesz olyan központi eleme az új külpolitikai irányvonalnak, mint az Bush-nál volt.

A „terror elleni háború" deficitjeinek kezeléséhez először is Obamanak vissza kell állítania a nemzetközi közösség Amerikába vetett hitét. Ehhez fontos lépés, hogy egyenlő partnerként bevonja őket a döntéshozatali és végrehajtási mechanizmusokba. Ez egyrészt azért nélkülözhetetlen, hogy tehermentesítse az amerikai államot, másrészt pedig a múlt hibái rávilágítottak arra, hogy hatalmas ereje ellenére, Amerika sem képes egymaga háborúkat nyerni.

Afganisztán esetében az erősödő instabilitás miatt, feltétlen szükség lesz a katonai erők növelésére, ugyanakkor ezt Amerika már nem képes egymaga fedezni. Emiatt Obama a NATO szövetségesekre igyekszik nyomást gyakorolni, cserébe pedig nagyobb beleszólást ígér nekik a döntések meghozatalában. Magyarics Tamás szerint Afganisztánban alapvetően kettős kihívással néznek szembe a koalíciós erők: először is a tálibok elleni ismételt harccal, másodszor pedig a koordinációs kérdések megoldásával. Együttes és határozott fellépésre lenne szükség a korrupció és a kábítószer-kereskedelem felszámolásához, illetve az afgán erők megfelelő képzéséhez, hogy a koalíció minél hamarabb maga mögött hagyhasson egy központilag irányított, erős demokráciát. Ez ráadásul azért is fontos lenne, mert egy szövetséges Afganisztán kiváló bázisul szolgálna a nukleáris erővel rendelkező, egyre inkább instabillá váló Pakisztán határainál.[76]

Irakot illetően Obama hivatalos stratégiaként a háború mihamarabbi befejezését tűzte ki célul. Ennek végrehajtására egy 16 hónapos kivonulási tervet irányzott elő, aminek köszönhetően

[75] Fukuyama, Francis [2006]: *Amerika válaszúton – Demokrácia, hatalom és a neokonzervatív örökség*. p.192-203.

[76] Magyarics Tamás [2008]: Amerika – vissza a kezdetekhez?. *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 2, p.3-12.

2010 nyarára fejeződnének be az iraki hadműveletek. Ugyanakkor, ellentétben a választási kampánya során ígértekkel, jelen tervek szerint az Egyesült Államok a kivonások után is fenntartana egy 50 ezer fős nem harcoló kontingenst az országban, azért, hogy biztosítsa a térség stabilitását, és nyomást gyakoroljon az iraki kormányra, az intézményi struktúra demokratikus működtetésére. Továbbá folytatnák az iraki erők kiképzését, és külön hangsúlyt fektetnének a menekültkérdésre, hiszen jelenleg mintegy 5 millió menekült tartózkodik az ország határain kívül. A probléma kezelésére egy 2 milliárd dolláros csomagot szánnak, melyből a menekültek visszatérését, vagy pedig a szomszédos államokban való helyzetét kívánják megkönnyíteni. Mindezek ellenére az Obama-adminisztráció is rendkívül fontosnak tartja stratégiailag Irakot, így ők is fenntartják maguknak a jogot arra, hogy a koalíciós erőkkel konzultálva és együttműködve, akár fegyveresen avatkozzanak be egy humanitárius katasztrófa esetén.[77]

2009-ig a háborúk költségeinek megosztása nem igazán sikerült az amerikai kormánynak. A Bush-adminisztráció elvárásaihoz képest, rendkívül alul maradt a 2003. októberi madridi donorkonferencia segélycsomagja. Míg a Kongresszus 87 milliárd dollárnyi támogatást szavazott meg odahaza az iraki és afganisztáni katonai műveletekre és újjáépítésre;[78] addig a nemzetközi felajánlások mértéke az iraki hadműveletekre mindössze a 32-36 milliárd dollárt érte el[79] (ebbe beleértendők az országok külön-külön való felajánlásai, illetve a nemzetközi szervezetek és pénzügyi intézmények felajánlásai is). Obama ezen a tendencián is igyekszik változtatni, és szeretné kiegyenlítettebbé tenni a költségek megoszlását.

Végül pedig Guantanamo kérdésében is történtek már változások az új elnöknek köszönhetően. Akárcsak Irak esetében, most is „puhult" az elnök álláspontja, választási kampányához képest. Akkor ugyanis azt ígérte, hogy első intézkedései között lesz a tábor bezárása; ma azonban csak az bizonyos, hogy valamikor be fogják zárni, de nincs erre vonatkozóan pontos időpont. Az ott lévő nagyjából 250 fogoly esetében két kategóriát lehet felállítani: először vannak azok, akik bizonyítottan terroristák, azonban a bíróság elé állításuk problémákba ütközik, mivel a bizonyítékokhoz vagy kínzással jutottak hozzá, vagy pedig felfedésük nemzetbiztonsági érdekeket sértene. Másrészt pedig vannak azok, akikről gyanítják, hogy terroristák, de nincs ellenük bizonyíték. Közülük sokan nem akarnak hazamenni saját országaikba, így elhelyezésük kihívást jelent Amerika számára. Ennek a megoldására ma is folynak a tárgyalások az Európai Unióval és más országokkal, akiktől az Egyesült Államok jelentős felajánlásokra számít. Ez elsősorban a hezitáló Unióra igaz, hiszen ő volt az, aki leginkább sürgette Guantanamo bezárását; de most, hogy Obama megtenné ezt a lépést, mégis úgy tűnik, hogy az Unió még nem képes hasonló felelősséget vállalni.[80]

Összességében tehát az Obama-adminisztráció mindenképpen éles váltást jelent majd a Bush korszakhoz képest. A „terror elleni háború" 2001 végétől 2009 januárjáig tartó története egyértelműen lezárult. Új korszak indul, melyben már az első megnyilatkozások alapján is látható, hogy a terrorizmus kihívása továbbra is fontos lesz, de semmiképpen sem lesz az egyedüli és legfontosabb külpolitikai kérdés, így „nagy stratégiaként" sem él tovább. Ennek legalapvetőbb oka a kihívások polarizációja. Obama nemcsak Irak, Afganisztán és Guantanamo problémáinak megoldását kapta feladatul, hanem a gazdasági világválság kezelése és a nemzetközi közösség támogatásának visszanyerése is rá hárul. Éppen ezért

[77] Obama, Barack [2009]: *Agenda on Iraq*. Forrás: http://www.whitehouse.gov/agenda/iraq/

[78] N. Rózsa Erzsébet [2003]: A Bush-kormányzat Közel-Kelet-politikája. *Külügyi Szemle.* Volume 2, Issue 4, p.52-87.

[79] Világbank adatbázis [2003]: *International Donors' Conference for Iraq*. Forrás: http://siteresources.worldbank.org/IRFFI/64168382-1092418913773/20266364/Summary%20Table%20 by%20Donor.pdf

[80] Magyarics Tamás [2009]: *Előadás a Budapesti Corvinus Egyetem Aktuális nemzetközi kérdések című kurzusán* – 2009. március 2.

valószínű, hogy elnöksége alatt nem beszélhetünk majd klasszikus értelemben vett „nagy stratégiáról", ami egyetlen kérdés köré fonódna, hanem ehelyett egymás mellett futó, különböző kihívásokat kezelő stratégiák alkotják majd a külpolitika egészét.

Irodalomjegyzék

9/11 Commission Staff Statement No.8 [2004]: *Counterterrorism before 9/11 – National Policy Coordination.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.166-181.

9/11 Five Years Later: Successes and Challenges [2006]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/waronterror/2006/waronterror0906.pdf - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Andor László – Tálas Péter – Valki László [2004]: *Irak – Háborúra ítélve.* Zrínyi Kiadó, Budapest.

Berenson, Bradford A. [2005]: The Brookings Institution – A Brookings Judicial Issues Forum: *"Detention and Interrogation of Captured 'Enemies': Do Law and National Security Clash"* Forrás: http://www.brookings.edu/comm/events/20051212.pdf - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Berger, Samuel R. [2002]: *Testimony before the Joint Intelligence Committee* Forrás: http://www.fas.org/irp/congress/2002_hr/091902berger.pdf - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Betts, Richard K. [2002]: *Fixing Intelligence.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.285-301.

Biddle, Stephen D. [2005]: *American Grand Strategy After 9/11- An Assessment* Forrás: http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/PUB603.pdf - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Bush, George W. [2001]: *Address to a Joint Session of Congress* Forrás: http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911jointsessionspeech.htm - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Bush, George W. [2002]: *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point.* Forrás: http://www.teachingamericanhistory.org/library/index.asp?documentprint=916 Letöltés ideje: 2008. december 28.

Bush, George W. [2004]: *Remarks on the War on Terror.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/6760/remarks_on_the_war_on_terror.html - Letöltés ideje: 2009. január 10.

Bush, George W. [2002]: *State of the Union.* Forrás: http://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2002.htm - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Byman, Daniel [2007]: US Counter-terrorism Options: A Taxonomy. *Survival.* Volume 49, Issue 3, p.121-150.

Cameron, Fraser [2006]: *US Foreign Policy After the Cold War – Global Hegemon or Reluctant Sheriff?.* Routledge, New York.

Campbell, Jason H. – Shapiro, Jeremy [2009]: The Brookings Institution – *Afghanistan Index.* Forrás: http://www.brookings.edu/foreign-policy/~/media/Files/Programs/FP/afghanistan%20index/index.pdf - Letöltés ideje: 2009. március 1.

Cholet, Derek – Goldgeier, James [2008]: *America Between the Wars: From 11/9 to 9/11.* Public Affairs, New York.

Clarke, Richard A. [2004]: *Against All Enemies.* Free Press, New York.

Deibel, Terry L. [2007]: *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft.* Cambridge University Press, New York.

ENSZ Biztonsági Tanácsának 1566. határozata [2004]. Forrás: http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/542/82/PDF/N0454282.pdf?OpenElement - Letöltés ideje: 2009. február 6.

Foot, Rosemary [2006]: Human Rights in Conflict. *Survival.* Volume 48, Issue 3, p.109-126.

Fukuyama, Francis [2006]: *Amerika válaszúton – Demokrácia, hatalom és a neokonzervatív örökség.* Századvég Kiadó, Budapest.

Gaddis, John Lewis [1982]: *Strategies of Conatinmen: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy.* Oxford University Press, New York.

Gazdik Gyula [2008]: Amerika közel-keleti hatalmi építkezésének múltja és jelene. *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 2, p.63-73.

Gellman, Barton – Dafna, Linzer [2004]: *Afghanistan, Iraq: Two Wars Collide.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.419-432.

Gordon, Michael R. [2008]: *After Hard-Won Lessons, Army Doctrine Revised.* Forrás: http://www.nytimes.com/2008/02/08/washington/08strategy.html?scp=1&sq=Army%20Doctrine%20Revised&st=cse - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Gordon, Michael R. [2008]: *Army Buried Study Faulting Iraq Planning.* Forrás: http://www.nytimes.com/2008/02/11/washington/11army.html?_r=1&scp=1&sq=Army%20Buried%20Study%20Faulting%20Iraq%20Planning%20&st=cse - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Hearing before the Committee on Homeland Security and the Subcommittee on Management, Investigation and Oversight [2008]: *Waste, Abuse & Mismanagement: Calculating the Cost of DHS Failed Contracts.* Forrás: http://homeland.house.gov/SiteDocuments/20080918082553-38607.pdf - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Huntington, Samuel P. [2004]: *Kik vagyunk mi? Az amerikai nemzeti identitás dilemmái.* Európa Kiadó, Budapest.

Kennedy, Paul [1991]: *Grand Strategies in War and Peace.* Yale University Press, New Haven.

Kissinger, Henry [2002]: *Korszakváltás az amerikai külpolitikában?* Panem-Grafo Kiadó, Budapest.

Litwak, Robert S. [2000]: *Rogue States a Handy Label, But a Lousy Policy.* Forrás: http://search.washingtonpost.com/wp-srv/WPlate/2000-02/20/076l-022000-idx.html - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Magyarics Tamás [2008]: Amerika – vissza a kezdetekhez? *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 2, p.3-12.

Magyarics Tamás [2006]: Demokrata sakk. *Élet és Irodalom.* Volume 50, Issue 46.

Magyarics Tamás [2009]: *Előadás a Budapesti Corvinus Egyetem Aktuális nemzetközi kérdések című kurzusán* – 2009. március 2.

Magyarics Tamás [2005]: *Nemzeti identitás és külpolitika az Egyesült Államokban.* In: Kiss J. László [2005]: *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben.* Teleki L. Alapítvány, Budapest. p.27-50.

Mahbubani, Kishore [2008]: Strategy and Common Sense. *Survival.* Volume 50, Issue 1, p.78-84.

Masters, Daniel – Alexander, Robert M. [2007]: *"Framing War: The 9/11-Iraq link and public support for the Iraq War".* Forrás: http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/1/7/6/6/3/pages176638/p176638-1.php - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Mead, Walter Russell [2002]: *Special Providence – American Foreign Policy and How Olaszország. Changed the World.* Routledge, New York.

N. Rózsa Erzsébet [2003]: A Bush-kormányzat Közel-Kelet-politikája. *Külügyi Szemle.* Volume 2, Issue 4, p.52-87.

N. Rózsa Erzsébet [2006]: *A muszlim világ és a terrorizmus elleni harc.* In: Tálas Péter [2006]: *A politikai marketing csapdájában.* MáguStúdió, Budapest. p.171-204.

National Security Strategy of the United States [2002]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nss/2002/nss.pdf - Letöltés ideje: 2008. december 28.

National Strategy for Combating Terrorism [2003]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2003/nsct2003.pdf - Letöltés ideje: 2008. december 28.

National Strategy for Combating Terrorism [2006]. Forrás: http://www.whitehouse.gov/nsc/nsct/2006/nsct2006.pdf - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Nye, Joseph S. [2006]: Transformational Leadership and U.S. Grand Strategy. *Foreign Affairs.* Volume 85, Issue 4, p.139-148.

Nye, Joseph S. [2003]: U.S. Power and Strategy After Iraq. *Foreign Affairs.* Volume 82, Issue 4, p.60-73.

O'Hanlon, Michael E. [2002]: A Flawed Masterpiece. *Foreign Affairs.* Volume 81, Issue 3, p.47-63.

O'Hanlon, Michael – Campbell, Jason H. [2009]: The Brookings Institution – *Iraq Index.* Forrás: http://www.brookings.edu/saban/~/media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index.pdf - Letöltés ideje: 2009. március 1.

Obama, Barack [2009]: *Agenda on Iraq.*Forrás: http://www.whitehouse.gov/agenda/iraq/ - Letöltés ideje: 2009. március 7.

Ottermar, Sharon [2004]: *War on Terror Update.* Forrás: http://www.cfr.org/publication/7843/terror.html?breadcrumb=%2Fpublication%2Fpublication_list%3Fgroupby%3D3%26type%3Dbackgrounder%26filter%3D2004 - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Priest, Dana [2005]: *Iraq New Terror Breeding Ground - War Created Haven, CIA Advisers Report.* Forrás: http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&hid=101&sid=47574173-9b20-429e-852c-912f9c8ce9bb%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=n5h&AN=WPT344213472205 - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Roberts, Adam [2005]: The 'War on Terror' in Historical Perspective. *Survival.* Volume 47, Issue 2, p.101-130.

Roberts, Adam [2007]: Torture and Incompetence in the 'War on Terror'. *Survival.* Volume 49, Issue 1, p.199-212.

Rostoványi Zsolt [2001]: Civilizációk háborúja avagy támadás a Civilizáció ellen?. *Közgáz Alma.* Volume 1, Issue 2, p.4-12.

Roth, Kenneth [2004]: *The Law of War in the War on Terror.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.302-310.

Tenet, George J. [1998]: *Hearing on Current and Projected National Security Threats.* Forrás: http://fas.org/irp/congress/1998_hr/s980128t.htm - Letöltés ideje: 2009. február 21.

U.S. Congress, House of Representatives [1989]: *Report of the Panel on Military Education of the One Hundreth Congress of the Committee on Armed Services* In: Deibel, Terry L. [2007]: *Foreign Affairs Strategy: Logic for American Statecraft.* Cambridge University Press, New York. p.7.

Valki László [2004]: *Irak nem létező tiltott fegyverei – A legújabb kérdőjelek.* Forrás: http://www.mozgovilag.hu/2004/11/03valki.htm - Letöltés ideje: 2008. december 28.

Világbank adatbázis [2003]: *International Donors' Conference for Iraq.* Forrás: http://siteresources.worldbank.org/IRFFI/64168382-1092418913773/202663-64/Summary%20Table%20by%20Donor.pdf - Letöltés ideje: 2009. március 1.

Wagner Péter [2008]: Merre tovább Afganisztánban?. *Nemzet és Biztonság.* Volume 1, Issue 5, p.19-26.

Wedgwood, Ruth [2004]: *Combatants or criminals?.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.311-314.

White House [2009]: *State Sponsors of Terrorism.* Forrás: http://www.state.gov/s/ct/c14151.htm - Letöltés ideje: 2009. február 6.

Wittes, Benjamin – Wyne, Zaahira [2008]: The Brookings Institution - *The Current Detainee Population of Guantánamo: An Empirical Study.* Forrás: http://www.brookings.edu/~/media/Files/rc/reports/2008/1216_detainees_wittes/1216_detainees_wittes.pdf - Letöltés ideje: 2009. február 21.

Woodward, Bob [2004]: *A támadás terve.* Geopen Kiadó, Budapest.

Zakaria, Fareed [2001]: *Why Do They Hate Us?.* In: Hoge, James F. Jr. – Rose, Gideon [2005]: *Understanding the War on Terror.* W.W. Norton & Company Limited, New York. p.116-133.